

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΗ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1/15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1979 | ΑΡΙΘ. 13-14

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Α'. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ *

Σ χ ό λ ι α

XIII, 1. «Σπουδάζετε οὖν πυκνότερον συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ εἰς δόξαν». Ἡ λ. «πυκνότερον» σημαίνει συχνότερον, ἀλλ' οὐχὶ «πάντοτε», ὅφ' ὅταν ἔννοιαν λαμβάνεται ἡ λ. ἐν Πράξ. 24,26: «διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος (δηλ. ὁ Παῦλος) ὠμίλει αὐτῷ». Τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Ἰγν. Πολύκ. 4,2. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Διδασκ. τῶν ἀποστ. 16,2: «πυκνῶς δὲ συναχθήσεσθε». Ψευδο-Κλήμ. Ρώμ. Ὁμιλ. III, 69: «πρὸ δὲ πάντων συνεχέστερον συνέρχεσθε». — «εὐχαριστία»=ἡ θεία Εὐχαριστία, ὡς καὶ ἐν Ἰγν., Φιλαδ. 4. Σμυρν. 7,1.8,1 καὶ Παύλου, Α' Κορ. 11,24. Πβλ. ΚΔ. Μάρκ. 14,23. Ματθ. 26,27. Λουκ. 22,19. Ἰω. 6,11.23.— Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «εὐχαριστία» εἶναι συνήθης παρὰ τοῖς χριστιανοῖς. Διδ. ἀποστ. 9,1. Ἰουστ., Α' Ἀπολ. 65,66: «καὶ ἡ τροφή αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία». Ὅρα καὶ Kittel, Th.WNT 9, 363-405, (401-405) (Conzelmann). Ὅρα

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 322 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 τεύχους.

περαιτέρω Διδ. 9,1-3. 'Ιουστ., Διάλ. Τρύφ. 41,1.3. 70,4. 117,2. Α' 'Απολ. 65,3.5. 66,2. 67,5. Διδ. 9,1-5. Είρην. Ψευδ. Γν. IV, 31,4. Εύσεβ., 'Ε. 'Ι. V., 24,17. 'Ιγν., Φιλαδ. 4: «σπουδάσατε οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι». 'Ιγν., Σμύρν. 7,1: «εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται (οἱ αἱρετικοὶ δηλ.), διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ». Κατὰ τὸν β' καὶ γ' αἰ. οἱ Θεολόγοι ἔστανται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Φίλωνος. Τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ ὅρου «εὐχαριστία» ἀπαντῶμεν ἐν 'Αριστ. 'Απολ. 15,10: «εὐχαριστοῦντες αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ὥραν ἐν παντὶ βρώματι καὶ ποτῷ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀγαθοῖς». 'Ιουστ., Α' 'Απολ. 13,1: «...λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐφ' οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις, αἰνοῦντες... ἐκείνῳ δὲ εὐχαρίστους ὄντας διὰ λόγου πομπᾶς καὶ ὕμνους πέμπειν ὑπὲρ τε τοῦ γεγονέναι καὶ τῶν εἰς εὐρωστίαν πόρων πάντων... καὶ τοῦ πάλιν ἐν ἀφθαρσίᾳ γενέσθαι διὰ πίστιν τὴν ἐν αὐτῷ...». 'Ιουστ., Διάλ. 117,2: «ὅτι μὲν οὖν καὶ εὐχαὶ καὶ εὐχαρισταί, ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι, καὶ αὐτός φημι». Πβλ. καὶ Διάλ. 41. 70,1. 4. Πβλ. J. Betz, Die Eucharistie in der Zeit der griechischen Väter I, 1, Freiburg 1955, 157 ἐξ. Ὅρα καὶ Πα ν. Ν. Τ ρ ε μ π έ λ α, 'Επιδράσεις εἰδωλολατρικαὶ ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἐν Θεολογίᾳ 30, 563 ἐ. καὶ 31,1 ἐ. Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, 'Η λατρεία κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, Θεολογία 31, 183 ἐ. Ὁ χαρακτηρ τῆς χριστ. λατρείας, Θεολογία 32, 369 ἐ.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Ὁμ. Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
'Ακαδημαϊκός

Ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγ. Βασιλείου

ΠΟΛΥΚΑΡΠΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΗΜΑΤΑ
ΕΚ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ *

8. Ἡ πραγματεία «Περὶ Βαπτίσματος» εἰς δύο βιβλία πραγματεύεται τὴν προετοιμασίαν τοῦ μέλλοντος νὰ βαπτισθῇ. Ὁ Μέγας Βασίλειος διδάσκει ὅτι ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῇ «ὁ φειλέτης ἐστὶ νεκρὸς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» μετὰ τὸ βάπτισμα. Ὁ Μέγας Βασίλειος, καίτοι βαθύτατος γνώστης τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ὅμως δὲν συντάξεν Ἑρμηνείαν εἰς ἐν ἣ πλείονα βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο διαφέρει τῶν συγχρόνων του Θεολόγων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν. Κατέλιπεν ὅμως πλῆθος Ὁμιλιῶν καὶ Κηρυγμάτων. Δι' αὐτῶν ἐμφανίζεται ἐμπνευσμένος πράγματι «κῆρυξ» καὶ ρήτωρ σπανίων χαρισμάτων. Ἀσφαλῶς πᾶσα σύγκρισις πρὸς οἰονδήποτε ρήτορα τῆς ἐποχῆς του, ἀναδεικνύει τὸν Βασίλειον ἀσυγκρίτως ἀνώτερον. Οὗτος διατηρεῖ τὸ προβάδισμα ὅλων, ὡς ρήτωρ καὶ ὡς κήρυξ. Εἰς τὸν Βασίλειον συνηνοῦντο ἁρμονικῶς τεραστία ἐπιστημονικὴ γνῶσις ἐπὶ ὅλων τῶν πεδίων καὶ ρητορικὴ δεξιότης, φυσικὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος, μὲ μνήμην πρωτοφανῆ καὶ ἀξιοθαύμαστον. Ἔτσι ὁ θεῖος οὗτος Διδάσκαλος ἀποδεικνύεται ἐμπειρότατος γνώστης τῶν ἐγκοσμίων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταφυσικῶν, τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῶν θεολογικῶν προβλημάτων. Προβάλλεται ἄριστος ἀναλυτὴς τῶν ἀνθρω-

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 325 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 τεύχους.

πίνων ψυχικῶν καταστάσεων, τῶν ἐφέσεων καὶ τῶν ὁρμῶν, τῶν ἀνθρωπίνων διαθέσεων καὶ ἐπιδιώξεων· τῶν ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καὶ κακιῶν· τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ ἀγαθῶν διαθέσεων τῆς καρδίας ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ποθοῦν τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν των. Ἡ ἔκφρασις τῶν νοημάτων του χαρακτηρίζεται μὲ θαυμαστὴν ὠραιότητα, εὐστροφίαν καὶ λογοτεχνικὴν διατύπωσιν ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς ἀπλότητος. Ὅλα αὐτὰ φανερόνουν λεπτὴν καὶ ἐξευγενισμένην ἐκλαϊκευτικὴν διάθεσιν. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους ἐκκλησιαστικούς ρήτορας. Συνεδύαξε ρητορικὴν μεγαλοπρέπειαν μὲ ἀπλότητα σκέψεως καὶ καθαρότητα ἐκφράσεως. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ ἐμφανίζεται ἀπλῶς ἀρεστός εἰς τοὺς ἀκροατὰς καὶ συνομιλητάς του, ἀλλ' ἱατρὸς καὶ θεραπευτὴς τῶν ψυχῶν. Μέγας πόθος του ἦτο νὰ συγκινήσῃ τοὺς ἀκροατὰς καὶ μελετητάς τῶν ἔργων του, ὥστε νὰ προσεγγίσῃ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς των καὶ νὰ ἐλκύσῃ αὐτοὺς πρὸς ὅσα αὐτὸς ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν. Εἴτε ἐρμηνευτικά, εἴτε ἠθικά, εἴτε πρακτικά, εἴτε ἐγκωμιαστικά, εἴτε ἀκόμη καὶ δογματικά εἶναι αἱ Ὁμιλίαι τοῦ, ὅλαι ἀνεξαιρέτως ἐκχύνουν ἕνα πλούσιον χυμὸν σοφίας, θερμουργοῦ Πίστεως καὶ Ἀγάπης πρὸς τὸν τρισυπόστατον Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ὥστε δικαίως νὰ κατατάσσεται, ὅπως εἵπομεν, ὁ συντάκτης τῶν ἐν λόγῳ Ὁμιλιῶν εἰς τὸν κύκλον τῶν μεγαλυτέρων καὶ εὐγενεστέρων Ἑλλήνων ρητόρων τῆς πρὸ καὶ τῆς μετὰ Χριστὸν ἐποχῆς. Ἐνα Ἀπάνθισμα τῶν θαυμασίων Ὁμιλιῶν του δι' ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου των, θὰ προσπαθήσωμεν ἄλλοτε νὰ παρὰσχῶμεν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς μελετητάς τῶν Περιοδικῶν.

9. Τέλος θὰ ἤθελον ἐδῶ νὰ μνημονεύσω καὶ τὴν ὑπέροχον Ἐπιστολογράφίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητον θησαυρὸν τῆς καθόλου Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας. Ἐπ' ὀνόματί του εἶναι ἐκδομέναι 365 Ἐπιστολαί. Πολλὰ ὅμως τούτων ἀμφισβητοῦνται. Πάντως ἐλάχισται αἱ ἀμφισβητούμεναι. Ἡ Ἐπιστολογράφια τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότε-

ραν πηγὴν ἐρεῦνης δι' ὅλα τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του. Αἱ βαθυστόχαστοι σκέψεις τοῦ σοφοῦ Ἱεράρχου, ἡ ἀριστουργηματικὴ γλωσσικὴ των διατύπωσις, ἡ ἐμφανὲς ἰδεολογικὴ συμφιλίωσις φιλοσοφικῆς καὶ χριστιανικῆς σκέψεως, αἱ ὑγιεῖς κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις καὶ αἱ πολιτιστικαὶ καὶ κοινωνικαὶ τάσεις τῆς ἐποχῆς, ὅλα αὐτὰ καὶ μύρια ὅσα ἄλλα καὶ τέλος αἱ περὶ τῶν ἐπισήμων προσώπων κρίσεις τοῦ Β α σ ι λ ε ί ο υ, ἀντανακλῶνται εἰς τὰς Ἐπιστολάς του, ὥστε δικαίως νὰ χαρακτηρίζωνται θησαυρὸς ἀνεκτιμήτου ἀξίας. Πόσα καὶ πόσα δὲν διδασκόμεθα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς μετὰ τοῦ μεγάλου σοφιστοῦ Α ι θ α ν ί ο υ, ὅπως καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ φιλτάτου του Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ τοῦ Θεολόγου, ἀκόμη καὶ τοῦ Ἀ μ φ ι λ ο χ ί ο υ Ἱκονίου. Πόσα καὶ πόσα δὲν διδασκόμεθα ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Μεγάλου Β α σ ι λ ε ί ο υ πρὸς τὸν Ἀ π ο λ λ ι ν ά ρ ι ο ν Λαοδικείας. Αἰὶν ἐνδιαφέρουσαι εἶναι καὶ αἱ ἀνταλλαγεῖσαι Ἐπιστολὰὶ μετὰ τοῦ Ἰ ο υ λ ι α ν ο ῦ τοῦ Παραβάτου (361/3), καίτοι ζωηρῶς ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης αὐτῶν, ὅπως καὶ οἱ πρὸς τὸν Πάπαν Ἰ ν ν ο κ έ ν τ ι ο ν δύο Ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ὅτι ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ. Ὁ Μέγας Β α σ ί λ ε ι ο ς ἐμφανίζεται εἰς τὰς Ἐπιστολάς του χριστιανὸς τέλειος καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὄργανον τέλειον καὶ τῆς Θείας, ὅπως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας δοχεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκχύνεται εὐωδία καὶ χάρις.

10. Δι' ὅλα τὰ πλούσια χαρίσματά του δικαίως ἡ Ἀγία μας Ἐκκλησία, ὅπως καὶ ἡ παγκόσμιος Λογοτεχνία, ὠνόμασαν αὐτὸν «Μ έ γ α ν» καὶ «οἰκουμενικὸν διδάσκαλον» καὶ «φωστῆρα τῆς τρισηλίου Θεότητος» καὶ «οὐρανοφάντορα»!

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἀκαδημαϊκὸς

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Μέση λύσις

Εἰς τινας ἱεροὺς Ναοὺς, ὅπου γίνεται τακτικῶς κατὰ Κυριακὰς κήρυγμα, ὁ ἄμβων σιγᾷ τώρα τὸ θέρος. Εἰς ἄλλους, ἢ σπορὰ τοῦ θείου λόγου συνεχίζεται.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τί ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸ ὀρθόν, ποία ἀπάντησις χωρεῖ; Ἡ προσθήκη χρόνου εἰς τὴν θείαν λατρείαν κατὰ τὰς θεομὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους δὲν συνιστᾶται. Ἐξ ἑτέρου, ὅμως, ἡ ἀπουσία τοῦ κηρύγματος εἶναι κενὸν αἰσθητὸν εἰς πολλὰς εὐσεβεῖς ψυχάς. Μία μέση λύσις, νομίζομεν, θὰ ἦτο νὰ ὑπάρχῃ καὶ τώρα κήρυγμα, μὴ ὑπερβαῖνον τὰ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας.

Οὕτω καὶ σπονδαία πνευματικὴ ἀνάγκη θὰ εὕρισκεν ἀνταπόκρισιν καὶ ἡ ἐκ τοῦ καύσωνος σωματικὴ ταλαιπωρία δὲν θὰ ἐπειτρίναιο παραλόγως.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, δὲν θὰ ἦτο περιττὴ μία γενικωτέρα σύστασις: Νὰ εἶναι πλέον σύντομος καὶ ἡ ψαλμωδία κατὰ τὰς Θείας Λειτουργίας καὶ λοιπὰς Ἀκολουθίας, χωρὶς φυσικὰ νὰ δίδεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ λατρεία διεξάγεται θεδιασμένως.

Σάλπιγξ θεόφθογγος

Τὴν 14ην Ἰουλίου, ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὸν νεοφανῆ Πατέρα τῆς καὶ Διδάσκαλον Ὅσιον Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτην († 1809). Εἶναι ἐκ τῶν πλέον λαοφίλων Ἀγίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παρὼν εἰς τὴν καρδίαν τῶν πιστῶν. Ἡ ἀρετὴ του καὶ τὸ συγγραφικὸν — πολὺπλευρον καὶ ἐκτεταμένον — ἔργον του φεργοβολοῦν εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ εὐσεβοῦς Γένους μας. Φέρουσιν εἰς ἀνάνηψιν, σιηροῖσιν εἰς τὴν ὀρθόδοξον

πίστιν, ἀπηχοῦν εἰς κάθε γενεάν ὡς «σάλπιγξ θεόφθογγος» (βλ. τὸ ὥραϊον ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς του).

Ὁ Ὅσιος Νικόδημος ἔγραψε πολλὰ ψυχωφελῆ κείμενα, διακρινόμενα διὰ τὸν πνευματικὸν χυμὸν, τὴν ἀκριθεῖ προσήλωσιν εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν γλαφυρὰν δημώδη γλῶσσαν. Διὸ καὶ τὰ ἔργα του ἐξακολουθοῦν νὰ κυκλοφοροῦν εὐρέως, πάντοτε ἐλκυστικά, δροσερά, ἐξαίσια. Ἄς μὴ ἀπουσιάζουν λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὰς ἐνοριακὰς βιβλιοθήκας. Τονλάχιστον τὰ γνωστότερα ἐξ αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις εἶναι μεγάλη.

Ἀπαράδεκτον φαινόμενον

Τὸ ἀπαράδεκτον φαινόμενον κατέσκη, ἀπὸ τινων ἑτῶν, πάγιον. Ἐκαστον θέρος, τὸ πρῶσιον τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίδρου, τόσον ὀλιγοστόν, τὸ κάμνον ὀλιγώτερον αἱ πυρκαϊαί. Ἐπεὶ ἀπὸ αὐτοῦ γνωστοῦν ἀπροσεξίαν, εἴτε ἀπὸ καθαρὰν καὶ ψυχρὰν ἐγκληματικότητα, προκαλοῦνται εἰς τὴν γλῶσσίδα μας ἐκτεταμέναι καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἡ Κοινὴ Γνώμη πληροφθορεῖται διὰ τῶν μέσων ἐνημερώσεως (Τύπον, Ραδιόφωνον, Τηλεόρασιν) ἀπὸ εἰκοσιπενταῶρον εἰς εἰκοσιπεντάωρον. Διότι τὰ κρούσματα ταῦτα εἶναι τόσον πυκνά, ὥστε δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι σημειοῦνται καθημερινῶς.

Ἡ Πολιτεία, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κακοῦ, διεμόρφωσεν ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον τὴν σχετικὴν πρὸς τοὺς δράστας νομοθεσίαν, διεξάγει δὲ παρὰλλήλως διαφῶτισιν τοῦ λαοῦ. Εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον τομέα, ἔχει θέσιν καὶ ἡ Ἐκκλησία. Οἱ ποιμένες τῶν ἀγροικῶν ἰδίως περιοχῶν πρέπει νὰ προσθέσουν τὴν φωνήν των εἰς τὴν τοῦ Κράτους, πρὸς συνετισμὸν τῶν ἐπιπολαίων καὶ τῶν διεστραμμένων συνειδήσεων, εἰς ἃς ἔχει τὴν αἰτίαν τὸ ἀπαράδεκτον φαινόμενον.

ΤΟ ΖΩΝΤΑΝΟ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ «ΒΙΩΜΑ»

Τὰ δεδομένα τῆς ὑγιοῦς Ψυχολογίας καὶ Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας διαφωτίζουν ἀρκετὰ τὴν ὑφὴ καὶ σημασία τοῦ ζωντανοῦ θρησκευτικοῦ «βιώματος». Σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα αὐτά, ἡ Θρησκεία δὲν εἶναι μόνο διανοητικὴ καὶ λογικὴ ἀναζήτηση, οὔτε μόνο συναισθηματικὴ ἐκδήλωση, οὔτε μόνο βουλευτικὸ ἐνέργημα· δὲν ἐδρεύει οὔτε μόνο στὴ νόηση, οὔτε μόνο στὸ συναίσθημα, οὔτε μόνο στὴ βουλευτικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλες οἱ θεωρίαι, ποὺ σύνδεσαν τὴ Θρησκεία μόνο πρὸς μιὰ ἀπ' τὶς ψυχικὰς αὐτὰς ἐνέργειαι ἀποδείχτηκαν μονομερεῖς ἢ ἀβάσιμες. Τὸ θρησκευτικὸ «βίωμα», ὅπως καὶ κάθε ἄλλο «βίωμα», κινητοποιεῖ σύγχρονα ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς ψυχικὰς δυνάμεις. Οἱ ρίζαι τῆς Θρησκείας εἶναι σύγχρονα καὶ νοητικὰ καὶ συναισθηματικὰ καὶ βουλευτικὰ. Γι' αὐτὸ κατὰ τὸ θρησκευτικὸ βίωμα, ὁ λ ὁ κ λ η ρ η ἢ π ν ε υ μ α τ ι κ ἢ ψ υ χ ῆ, μὲ τὸ σύνολο τῶν δυνάμεων καὶ λειτουργιῶν τῆς, ἔρχεται σὲ ἐπικοινωνία πρὸς τὴν ὑψίστη καὶ τὴν πῶς πραγματικὴ ἀξία, πρὸς τὸ Ἄ γ ι ο καὶ τὸ Θε ῖ ο, ἔχοντας συνείδηση τόσο τῆς ἀποστάσεως ἀπ' αὐτό, ὅσο καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἐνότητος μὲ αὐτό.

Βέβαια στὸ θρησκευτικὸ βίωμα ὑπάρχουν καὶ λ ο γ ι κ ἂ σ τ ο ι χ ε ῖ α. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ζῇ θρησκευτικά, στρέφει τὴ σκέψη του πρὸς τὸν Θεὸ —μὴ ἀνατέμνοντας ἐπιστημονικὰ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, μὰ— στὴν ἡρεμὴ θεώρηση τῆς ἰδέας γιὰ τὸν Θεό, ἢ ὁποία διαμορφώνεται μέσα στὴν ψυχὴ πλούσια ἢ πτωχή, τελειότερη ἢ ἀτελέστερη. Ὁ Θεὸς συλλαμβάνεται ἀπὸ τὴ νόηση ὡς τὸ ὑψιστο ὄν, ποὺ δίδει τὴν ὑπαρξὴ στὸν ἄνθρωπο, διευθύνει ὅσα συμβαίνουν στὸν κόσμον, θέτει καὶ καθαγιαίνει τοὺς κανόνες τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἔχει στὰ χέρια του τὶς τύχαις τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἦδη ἡ πρώτη ἀνάπτυξη τοῦ θρησκευτικοῦ βίου στὴν παιδικὴ ψυχὴ ἀποδεικνύει τὸ «διανοητικὸ ἀγκυροβόλημα» τῆς θρησκευ-

τικότητος μέσα στήν διανοητική σύλληψη τοῦ Θεοῦ, γιατί τὸ παιδί ἐρωτᾷ ὅλο καὶ περισσότερο γιὰ τὰ αἷτια τοῦ κόσμου καὶ τέλος εὐκολα ὑψώνει τὰ χέρια του πρὸς τὸν Θεό.

Ἡ πνευματικὴ καὶ διανοητικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου περιβάλλει τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ μὲ ποικίλες παραστάσεις τῆς φαντασίας σὲ τρόπο, ὥστε ἡ ἰδέα αὐτὴ νὰ εἶναι ἀνθρωπόμορφη καὶ νὰ σχηματίζεται ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐπίγεια καὶ αἰσθητά. Ὅπως ἔχει πῇ ὁ φιλόσοφος Γιακόμπι, «ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο θεομόρφως· γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ τὸν Θεὸ ἀνθρωπομόρφως». Ἡ ἀνθρωπομορφικὴ αὐτὴ κατανόηση τοῦ Θεοῦ συμβαίνει κατεξοχὴν στὸ παιδί, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει μεγάλη ἱκανότητα πρὸς διανοητικὴ ἀφαίρεση, ὅπως καὶ στὸ παιδικὸ πνεῦμα τῶν ἀγρίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελειότερη καὶ ἡ πιὸ ἀφηρημένη σκέψη γιὰ τὸ Θεὸ τοῦ πιὸ βαθυστοχάστου ἀνθρώπου πάντοτε ἔχει ἀναλογικὸ χαρακτῆρα καὶ συνδέεται πρὸς κάτι ἐποπτικὸ καὶ παραστατικόν. Τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει τὸ πνεῦμα νὰ ἔχῃ συνείδηση τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ διακρίσεως ἀπ' τὸν Θεὸ κάθε αἰσθητοῦ καὶ τῆς «ὅλως ἄλλοτρίας ὑπάρξεως» τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς στὸ θρησκευτικὸ βίωμα συλλαμβάνεται ὡς ἡ ὑψίστη ὄντολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ πραγματικότης. Γι' αὐτὸ τὸ βίωμα αὐτὸ ἔχει φλογερὸ καὶ ἀπόλυτο χαρακτῆρα, πού τὸ διακρίνει ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ βίωμα τῆς φαντασίας ἢ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ αἰσθητικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ βίωμα.

Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα εἶναι ὁλοκληρωτικὸ βίωμα, πού διαποτίζει ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο ὡς ψυχοσωματικὴ ὁλότητα καὶ ρίχνει τὴν ἀκτινοβολία του σ' ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἀξιολογικὸ βίωμα (Wererlebnis), εἶναι «πράξη προσοικειώσεως», ἀφιέρωση στὸν Θεό. Ὁ Πασκάλ (Pascal) χαρακτήρισε τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ὡς συνδυασμὸ «ἀθλιότητος καὶ μεγαλείου» («misère et grandeur»). Ὁ Αὐγουστίνος εἶχε ὑπόψη του τὸν διχασμὸ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἔλεγε γιὰ τὸν ἄνθρωπο: «Est et non est homo» (= Εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος). Ὁ ἄνθρωπος —γιὰ νὰ χρησιμοποιήσωμε τὴ συμβολικὴ γλῶσσα τοῦ βαθυστοχάστου μύθου— ἐπλάσθη ἀπὸ τὴν τέφραν τῶν Τιτάνων, πού εἶχον καταβροχθίσει τὸν Διόνυσον. Διὰ τοῦτο εἶναι διφυῆς, κρᾶμα ἀπὸ τιτανικὰ καὶ

θεικὰ στοιχεῖα. Τὸ θεῖκόν συστατικὸν τῆς φύσεώς του ῥέπει φυσικὰ πρὸς τὰ ἄνω..., ποθεῖ τὴν ὁλοκλήρωσιν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ φῶς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατωλίσθησεν ὡς ἀκτὶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὕλης. Πᾶς ἀληθινὸς καὶ γνήσιος βίος εἶναι ζήτησις τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, ἀνίχνευσις τῆς ὑψίστης ἀξίας, ἡ ὁποία μόνη παρέχει νόημα εἰς τὴν ὑπαρξιν, ἀναμονὴ τῆς ἐπιστολῆς, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ εἰς ἓν διήγημά του ὁ Ταγκόρε καὶ ἡ ὁποία κομίζει τὰς λυτρωτικὰς πνοὰς ἀπὸ τὴν γενέτειραν. Ἡ τελευταία αὐτὴ εἶναι ὁ ἀπολεσθεὶς παράδεισος, τοῦ ὁποίου ἡ νοσταλγία κινεῖ πρὸς ζήτησιν». Οἱ ἐποπτικὲς αὐτὲς εἰκόνες καὶ παραστάσεις εἶναι συμβολικὲς ἀπεικονίσεις τῆς ἀλήθειας τῆς Βίβλου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ». Ἐπομένως ἐμφύτως ζητεῖ πάντοτε τὸν Θεό.

Μὲ τὴν Θρησκεία ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται πρὸς τὸ τελειότερο, πρὸς τὸ ἀπόλυτο, πρὸς τὴν ἀσφάλεια· πλουτίζει τὴ ζωὴν του· κατανικᾷ τὴν ἐσωτερικὴν διάσπαση. Μὲ τὸ θρησκευτικὸ βίωμα τὸ ἀξιολογικὸ συναισθημα, εἴτε ἀθόρυβα, εἴτε ὡς ἰσχυρὸς μουσικὸς ἦχος, γεμίζει τὴ ψυχὴν καὶ ἐπομένως ὅλες οἱ πτυχὲς καὶ τὰ βάθη τῆς συναρπάζονται ἀπ' αὐτό.

Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα εἶναι ὁλοκληρωτικὸ βίωμα, πὺν ρίπτει τὶς ἀνταύγειές του μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς σωματικῆς ὑπάρξεως. Ἐτσι τὸ βίωμα τοῦτο, τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καὶ στὶς μορφὰς τῆς ἐκφράσεώς του, ἀναζητεῖ σύμβολα, πὺν τὸ στηρίζουν καὶ τὸ ἐνισχύουν, καὶ κατοπτρίζονται σὲ ἐξωτερικὰς μορφὰς (λατρείας, τέχνης κ.λπ.).

Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος; Θ' ἀσχοληθοῦμε γι' αὐτὸ σὲ ἄλλο μας ἄρθρο.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΤΙ ΜΑΣ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ

ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΩΜΕΝ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ

«Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής». (Ματθ. κατ', 41).

1. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σωτηριῶδες κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐγνώριζε καλὰ ὁ Θεὸς Διδάσκαλος, ὅταν ἤρχισεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον του, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου του θὰ προκαλέσῃ ἀναστάτῳσιν καὶ διχασμὸν, διαιρέσεις καὶ μίσην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ διεκήρυξεν ἄλλωστε· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ» (Ματθ. ι', 34 - 36). Ἀλλὰ θὰ διερωτηθῶμεν. Πῶς εἶναι δυνατόν τὸ κατ' ἐξοχὴν Εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος νὰ προκαλῇ διχασμὸν καὶ ἐχθραν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων; Δὲν μακαρίζει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τοὺς ἐργαζομένους τὴν εἰρήνην καὶ δὲν τοὺς προτρέπει νὰ ἐργασθοῦν ὑπὲρ αὐτῆς, λέγων· «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». (Ματθ. ε', 9). Δὲν καυτηριάζει τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐχθραν καὶ δὲν κηρύσσει μὲ πάθος τὴν «καινὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης», ἀγάπης ὅχι μόνον πρὸς τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μισοῦντας καὶ διώκοντας ἡμᾶς; «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (Ματθ. ε', 44). Ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, φρικτὰς ἀλγηδόνας ὑποφέρων ὡς ἄνθρωπος, δὲν συνεχώρησε τοὺς σταυρωτάς του; Ὑπάρχει τάχα ἀντίφασις εἰς τὸ ὅλον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου;

Μὴ γένοιτο. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι σοφία Θεοῦ καὶ οὐδεμία ἀντίφασις ἐν αὐτῇ ὑπάρχει. Ὁ Κύριος ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς εὐαγγελιζόμενος τὴν χαρὰν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην. Ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἤδη κατὰ τὴν κοσμοσωτήριον ἡμέραν τῆς ἐνανθρωπήσεώς του ἀνήγγειλαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ εὐφρόσυτον μήνυμα· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» (Λουκ. β', 14). Αὕτῃ ἄλλωστε ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄν-

θρῶπον τὸν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μίσους καὶ τῆς ἔχθρας παρὰ τὸν ἑαυτοῦ, ἦτο ἡ αἰτία, τὸ κίνητρον τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας καὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλὰ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτο ἐκείνη τὴν ὁποίαν προσεδόξα ἀπὸ τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκάμει ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐθνικὰς περιπετείας. Ἦτο εἰρήνη προκαλοῦσα ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν. Θὰ ἐξεγείρετο ὁ παλαιὸς κατὰ τοῦ νέου ἀνθρώπου. Μόνον διὰ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς θὰ ἐπῆρχετο ἡ γαληνεύουσα τὴν ψυχὴν κατὰ Χριστὸν εἰρήνη, ἡ ἐξαφανίζουσα τὰ πάθη, ἡ νεκρώνουσα τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς, ἡ οἰκοδομοῦσα τὴν καινὴν κτίσιν. Ἐντὸς αὐτῆς τῆς νέας ἐν Χριστῷ κοινωνίας καὶ ζωῆς, δὲν θὰ ὑπῆρχε διάκρισις μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν, κυρίου καὶ δούλου, ἄρρενος καὶ θήλεος, περιτετμημένου καὶ ἀπεριτεμήτου. Ἡ ἰσχὺς τοῦ νόμου ἔπαυσε. Ἦρχισεν ἡ νέα ζωὴ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Χάριτος. Ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος, ὅστις κατήργει τὸ κατεστημένον καὶ ἦτο πολέμιος τῶν προνομίων καὶ διακρίσεων, ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλέσῃ ἀναταραχὴν καὶ ἀναστάτωσιν. Διότι τὸ ὑπέροχον σχέδιον τῆς Θείας Προνοίας, τοῦτέστι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἀνακαινίσεως, ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἤρχετο εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον «τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης» (Ἐφεσ. δ', 22). Ἀκριδῶς δὲ αὕτῃ ἡ ἀντίθεσις ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία θὰ ἐπέφερε τὸν διχασμὸν, τὸ μῖσος καὶ τὴν μάχαιραν, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησεν ὁ Κύριος.

2. Τί ζήτεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ τί προσφέρει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Χριστός.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα λάβῃ τι παρὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ νὰ προσφέρῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ ὡς ἀντίλυτρον χάριν τῆς σωτηρίας μας. Διότι τί εἶχε καὶ τί ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τί δύναται νὰ προσφέρῃ ἕναντι τῶν ἀπείρων δωρεῶν καὶ τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου; Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐζήτηι καὶ θὰ ζητῇ πάντοτε ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πνευματικὴ ἡμῶν ἀναγέννησις καὶ καρποφορία εἰς ἔργα ἀγαθὰ, καθηγιασμένα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν συνεργοῦντα. Ζητεῖ νὰ παύσωμεν νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ νὰ μεταμορφωθῶμεν εἰς υἱοὺς Φωτός. Ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δῖος ἡμῶν καὶ τὰ ἔργα ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ἀναγράφει ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος καὶ θὰ μᾶς τὸ ἐπαναλάβῃ καὶ ὁ Θεορρήμιον Ἀπόστολος «Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ,

ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὖφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε» (Φιλιπ. δ', 8). Ὑπὲρ ποίου πάντα ταῦτα; Ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

Διὰ τὰ φθάσωμεν ὁμῶς εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς καθαρότητος τῶν διανοιῶν καὶ τῆς ἀγνότητος τῶν προθέσεων καὶ πράξεών μας, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κατανοήσωμεν μίαν δεδαίαν ἀλήθειαν. "Οὐ πρόσκαιρος εἶναι ἡ παρούσα ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴ ἡμῶν καὶ ματαιότης καὶ πλάνη καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶναι σκιᾶς ἀσθενέστερα, εἶναι ὀνειρῶν ἀπατηλότερα. Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἄρθρον πίστεως διὰ πάντα ἄνθρωπον ἐξόχως δὲ δι' ἡμᾶς τοὺς τὸν Χριστὸν γευσταμένους, οἵτινες οὐχὶ εἰς τὰ ἐπίγεια καὶ ἐφήμερα, ἀλλὰ εἰς τὰ ἐπουράνια καὶ αἰώνια ἀποβλέπομεν. Διότι «ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ» (Φιλιπ. γ', 20 - 21).

Μᾶς ζητεῖ, λοιπόν, ὁ Κύριος νὰ καταργήσωμεν τὸ σαρκικὸν φρόνημα, νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν νέαν ἐν Χριστῷ πνευματικὴν ζωὴν, νὰ ἀναγεννηθῶμεν διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ περιπατήσωμεν εἰς τὸν κόσμον τῆς Χάριτος, ἥτις ἐξασφαλίζει: εἰς ἡμᾶς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον. Διὰ τὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι ἡ ἀληθὴς ζωὴ δὲν εἶναι ἡ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς φθαρτῆς σαρκός, ἀλλὰ ἡ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐνεργουμένη καὶ ἐκδηλουμένη, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Συνεπῶς ὁ Κύριος δὲν ζητεῖ τίποτε ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξ ἡμῶν εἰ μὴ μόνον τὰ ὅσα τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατεργάζονται. Ὑπὲρ αὐτῆς δὲ καὶ πρὸς ἐξιλασμόν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, αὐτὸς Κύριος ὢν τῶν πάντων, ἐταπεινώθη σφόδρα, μορφήν δούλου λαβὼν, γενόμενος ὑπήκοος εἰς τὴν πατρικὴν ἐντολὴν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ διὰ σταυροῦ, ἵνα ἡμᾶς τοὺς ὑπὸ τὸν Νόμον τῆς ἁμαρτίας κατακειμένους ἐξαγοράσῃ, «ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν» (Γαλ. δ', 5).

Ὑπάρχει μείζων προσφορὰ ἐνὸς ἁθώου καὶ ἀναμαρτήτου χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἁμαρτωλῶν; Ὑπάρχει κρείσσων ἀπόδειξις τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ἐάν δὲν μᾶς συγκινή καὶ δὲν μᾶς συγκλονίσῃ ἡ σταυρικὴ θυσία Του, δὲν μᾶς προβληματίζει τοῦλάχιστον ὡς ἀνθρώπους καὶ ὄχι ὡς χριστιανούς, τὸ βαθύτερον νόημα καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου; Ἄν δὲν συμβαίῃ οὔτε τοῦτο, τότε ἡ ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ κατὰπτωσίς μας μᾶς ἔχει διαφθείρει μέχρι μυελοῦ ὀστέων. Δὲν ὑπάρχει τότε οὔτε ἔχνος πνευματικῆς οὐσίας εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας, οὔτε

ἴχνος κρίσεως, οὔτε ἀναλαμπή συνειδήσεως. Δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ κρεμάσωμεν εἰς τὸν τράχηλόν μας «μῦλον ὀνικόν» καὶ νὰ καταποντισθῶμεν εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης. Τοῦτο θὰ ἦτο συμφερότερον, διότι θὰ ἐμαρτύρει τοῦλάχιστον κάποιαν ἀνάστασιν τοῦ πνεύματος, κάποιον ἐλεγχον στιγματίας ἀναλαμπάσης συνειδήσεως.

Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ σώζουσα. Ὁ Κύριος δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀρκεῖ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἁμαρτωλότητά μας καὶ νὰ μετανοήσωμεν εἰλικρινῶς. Μᾶς προσφέρει ὁ Αὐτρωτὴς τὴν εὐκαιρίαν τῆς μετανοίας. Θὰ ἐπιθυμεῖ ὅπως καὶ αὐτὸς «ὁ παραδιδούς αἷμα ἁθῶν» καὶ αὐτοχειρισθεῖς ὑπὸ τὸ συντριπτικὸν δῶρος τῆς κρίσεως τῆς συνειδήσεώς του σπεύσῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ἐναγκαλισθῇ τοὺς αἱμάσσοντας πόδας τοῦ προδοθέντος Διδασκάλου του, τοὺς ποτίσῃ μὲ τὰ δάκρυα τῆς μετανοίας καὶ ζητήσῃ συγχώρησιν. Ὁ Κύριος θὰ τὸν συνεχώρῃ καὶ θὰ τὸν ἐλύτρων ἀπὸ τὸ δῶρος τῆς προδοσίας καὶ τῆς κατάρσας. Ἀρκεῖ νὰ τὸ ἐπραττε.

3. Ἀ ν ά γ κ η ζ ώ σ η ς π ί σ τ ε ω ς .

Κατηντήσαμεν ἄρᾳ γε εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τοῦ «μὴ ἐπέκεινα» ἀπὸ ἀπόψεως ἐλλείψεως πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν ἡμῶν, ὥστε νὰ μὴ μᾶς θέλγῃ ἡ μετ' αὐτοῦ ἀναστροφή καὶ νὰ μὴ αἰσθανώμεθα τὴν ἀνάγκην τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας; Ἐχομεν τόσον διαφθορῇ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου μας; Ποῖος δαίμων, ποῖος ἄγγελος Σατᾶν μᾶς κολαφίζει διαρκῶς, μᾶς συσκοτίζει τὸν νοῦν καὶ μᾶς σύρει δεσμίους, μακρὰν τῆς σωτηρίας μας; Τὴν ἀπάντησιν ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστος ἐξ ἡμῶν. Ἐὰν ὅμως κρίνωμεν ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, τὴν συρροὴν πλήθους ατόμων πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας καὶ μορφώσεως εἰς τὰς ἱεράς τῆς Ἐκκλησίας ἀκολουθίας, τὴν ἀθρόαν προσφορὰν ἀφιερωμάτων καὶ δωρεῶν ὑπὲρ τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν, τότε ἀγόμεθα εἰς τὸ ἐλπιδοφόρον συμπέρασμα, τὴν παρήγορον διαπίστωσιν, ὅτι εἰς τὰς καρδίας τῶν πολλῶν δὲν ἔπαυσε νὰ ζῇ ὁ Χριστός. Παρὰ ταῦτα, ὅμως, παρὰ τὴν προθυμίαν τοῦ πνεύματος, ἡ σὰρξ φαίνεται ὅτι ἀσθενεῖ καὶ ἐνῶ γνωρίζομεν καὶ ποθοῦμεν τὸ καλόν, τοῦτέστι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, δὲν εὐρίσκομεν τὴν δύναμιν νὰ τὸ πράξωμεν. Τὸ ἐντὸς ἡμῶν κακόν, ἡ ἁμαρτία, ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν Χριστόν.

Αὐτὰς τὰς ἀδυναμίας μας γνωρίζει· ὁ Κύριος. Αὐτὸς ὁ μέγας Διδάσκαλος καὶ ψυχολόγος, ὁ ἑταστὴς τῶν νεφρῶν καὶ τῶν καρδιῶν μας, εἶχε θαθεῖαν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Μόνον μὲ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως ὁ ἄνθρωπος θὰ κατενίκα τὰς ἀδυναμίας του καὶ θὰ ἠκολούθει Αὐτόν. "Όταν δις ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους «"Όπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν» (Ἰωάν. η', 21 καὶ ζ', 34) ἐγνώριζεν ἤδη τὴν ἀρνητικὴν στάσιν των ἔναντι τοῦ κηρύγματός Του. Καὶ ὅταν ἐπανελάμβανεν εἰς τοὺς μαθητάς Του «ὅπου ὑπάγω ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν» (Ἰωάν. ιγ', 33) ἠγόει τι τὸ ἐντελῶς διάφορον. "Ότι δὲν εἶχον εἰσέτι ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολὴν των. "Αν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν ὅτι δὲν συγκαταλεγόμεθα μετὰ τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἀνήκομεν εἰς τὴν μερίδα τῶν πιστῶν, ἔχομεν ἐκπληρώσει τὴν ἐπὶ γῆς ἀποστολὴν μας, εἴμεθα ἔτοιμοι, ἂν κληθῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, νὰ συναγνήσωμεν τὸν Χριστόν;

Πολὸ φοβούμεθα ὅτι οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ὀνομαζομένων Χριστιανῶν εἶναι ὀαρυκάρδιοι, διότι «τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν τιμῶσι τὸν Θεόν, ἡ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' αὐτοῦ» (Ψα. κθ', 13). Λέγουν ὅτι πιστεύουν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ ὁ θεὸς Ἰάκωβος προσφυῶς θὰ παρατηρήσῃ ὅτι «καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίσσουσι» (6', 19). Τὰ ἔργα των ὅμως δὲν εἶναι ἔργα πίστεως. Ἡ ψυχὴ των ἔχει προσκολληθῇ ὡς ὄστρακον εἰς τὰ ἐγκόσμια καὶ μόνον φιλῶ ὀνόματι εἶναι Χριστιανοί. Ἐνεπάγησαν οἱ πόδες των εἰς τὴν ἰλὺν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ μόνον εἰς στιγμὰς ἀπογνώσεως ἐνθυμοῦνται καὶ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομά Του. Ταλαίπωροι ἄνθρωποι, δυστυχεῖς ὑπάρξεις δὲν γνωρίζετε ὅτι ὁ Κύριος ἔχει τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα νὰ φράξῃ ἀκόμη καὶ στόματα λεόντων, ἂν ἐπικαλεσθῶμεν ἐκ δάθους καρδίας τὸ ἅγιον "Όνομά Του; "Ας παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον νὰ ἐνισχύῃ τὴν πίστιν μας καὶ νὰ κατευθύνῃ τοὺς πόδας μας ὥστε ὀρθοποδοῦντες καὶ φρονοῦντες τὰ τοῦ Χριστοῦ νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν. Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ μόνη ἐλπίς ἡμῶν, ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀνάστασις. Αὐτὸς εἶναι ἡ θύρα τῆς ζωῆς. "Ας ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν του· «ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἔάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει» (Ἰωάν. ι', 9).

Ἄς εἶναι καθημερινή προσευχή μας, ἡ δέησίς μας καὶ παράκλησίς μας οἱ λόγοι αὐτοί· «Κύριε τῶν δυνάμεων, δὸς ἡμῖν πνεῦμα συνέσεως καὶ φωτισμὸν ψυχῆς. Ἀξίωσον ἡμᾶς υἱὲ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἀναστηλῶμεν αἱ καρδίαι μας καὶ ὀρθοποδήσωμεν. Ἐνίσχυσον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀσθενείᾳ μας, ἵνα εὕρωμεν τὴν δύναμιν τῆς πίστεως καὶ σὲ ἀκολουθήσωμεν. Νέκρωσον τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἔλθωμεν πλησίον σου. Ἐλθὲ καὶ σκήνωσον ἐν ἡμῖν καὶ καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος, ἵνα δυνάμεθα νὰ ὑπάγωμεν καὶ ἡμεῖς ὅπου καὶ σὺ ὑπάγεις, Κύριε. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἡμῶν καὶ ρῦσαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ ἀντιδίκου, ὅστις ὡς λέων ὀρυόμενος ζητεῖ νὰ κατασπαράξῃ τὴν ψυχὴν μας. Ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ δὸς ἡμῖν τὴν χαρὰν καὶ παρρησίαν, ἵνα μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ ἐπαναλάβωμεν· «Πιστεύομεν τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ ζώντων» (ψαλμ. κζ', 13) .

† Ὁ Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

«ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ»

Ἡ ἐφημερίδα τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἐκδίδει
ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία

Η «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ»

- ΠΛΗΡΟΦΟΡΕΙ ὑπεύθυνα καὶ ἀντικειμενικὰ τὸν λαὸ γιὰ τὴ δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας στοὺς διάφορους τομεῖς.
- ΠΑΡΕΧΕΙ σωστὴ κατεύθυνσι στὰ διάφορα προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερα τὸν ἄνθρωπο.
- ΑΠΑΝΤΑ στὶς διάφορες αἰτιάσεις ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας.
- ΟΙΚΟΔΟΜΕΙ τοὺς πιστοὺς καὶ καλλιεργεῖ σ' αὐτοὺς γνήσιο ὀρθόδοξο βίωμα.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἐγγραφοῦν συνδρομηταὶ τῆς ἐφημερίδος τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὴν ἔχουν ὁδηγὸ στὴν πορεία τῆς ζωῆς τους.

Ποιμαντικά Θέματα

Η «ΑΓΟΡΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ»

Εἰς μίαν ἐποχὴν, ὡς ἡ ἐποχὴ μας, ἡ ὁποία, λόγῳ τῆς ποικίλης κρίσεως, ἀποδαίνει συγκεχυμένη καὶ σκοτεινὴ εἰς τὰς ἀξιολογικὰς τῆς ἐκτιμήσεις, ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητος ὑπολογίζεται συνήθως ἐπὶ τῇ δάσει ἐμπορικῶν κριτηρίων.

Ὁ γνωστὸς κοινωνικοψυχολόγος καὶ ἀναλυτὴς Ἔρικ Φρόμ παρατηρεῖ ὅτι: «Στὴν ἐποχὴ μας ὁ ἐμπορικὸς προσανατολισμὸς ἀναπτύσσεται ραγδαῖα, παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας «ἀγορᾶς προσωπικότητος». Ὑπάρχοντες καὶ πωλητὲς, διευθυντὲς ἐπιχειρήσεων καὶ γιατροί, νομικοὶ καὶ καλλιτέχνες, κάνουν ὅλοι τὴν ἐμφάνισή τους στὴν ἀγορὰ αὐτή»¹.

Κατὰ τὴν ἀπόψιν τοῦ Φρόμ, τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ εἶναι ἰσχυρῶς διαποτισμένον ἀπὸ τὸ «ἐμπορικόν» ἰδεῶδες, ὠδήγησε τὸ ἄτομον εἰς μίαν παρομοίαν ἔννοιαν «ἐμπορικῆς» ἀτομικῆς ἀξίας. Τὸ ἄτομον πολλάκις, ἐντὸς τοῦ εὐρύτερου «ἐμπορικοῦ» πνεύματος τῆς ἐποχῆς, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς «ἐμπόρευμα» καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ὡς «ἀξίαν ἀνταλλαγῆς», ἐπὶ τῇ δάσει τῆς γενικῆς ἐμπορικῆς ἀρχῆς τῆς «προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως». Ἐνεκα τούτου, ἡ ἐπιτυχία εἰς τὴν ζωὴν «ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ πόσο καλὰ πουλᾷ ἓνα ἄτομο τὸν ἑαυτὸ τοῦ στὴν ἀγορὰ, κατὰ ποῖό τρόπο πλάσσει τὴν προσωπικότητά του, τί εἶδους «πακέτο» εἶναι, κατὰ πόσο εἶναι: «εὐχάριστος», «πεισιτικός», «δραστήριος», «ἀξιόπιστος», «με φιλοδοξίες»... Ἕνας χρηματιστής, ἓνας πωλητής, μία γραμματεὺς, ἓνας διευθυντὴς σιδηροδρόμων, ἓνας καθηγητὴς πανεπιστημίου ἢ ἓνας διευθυντὴς ξενοδοχείου, ὁ καθένας ἔχει διαφορετικὸ εἶδος προσωπικότητος, πού, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς διαφορὲς ποὺ πα-

---

1. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ. Ἔρευνα στὴν Ψυχολογία τῆς Ἠθικῆς. Μτφρ. Δημ. Θεωδωρακάτου. (Ἐκδόσεις Μπουκουμάνη). Ἀθῆναι 1974, σελ. 114.

ρουσιάζει μὲ τις ἄλλες προσωπικότητες, πρέπει νὰ ἐκπληρώγει μιὰ προϋπόθεση: νὰ ἔχει ζήτηση»²

Ἄλλὰ καὶ ὁ ποιμὴν εἶναι ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἀσκεῖ ἕνα κοινωνικὸν λειτουργημα. Κινεῖται καὶ αὐτὸς καὶ «κυκλοφορεῖ» εἰς τὸν χώρον τῆς «ἀγορᾶς προσωπικότητας». Ἀναπτύσσει διαπροσωπικὰς σχέσεις, «συνεργάζεται» μὲ ἄλλα ἄτομα καὶ «δρα» ὑπὲρ ἄλλων ἀτόμων. Εἶναι ὑποχρεωμένος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του, νὰ εἶναι «εὐχάριστος», «πειστικός», «δραστήριος», «ἀξιόπιστος», «μὲ (ποιμαντικὰς) φιλοδοξίας» κλπ. Ὑπόκειται λοιπὸν εἰς τὸν κίνδυνον νὰ ὀλισθήσῃ εἰς τὴν συμπεριφορὰν μιᾶς «ἐμπορικῆς» προσφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐνδεχομένως ἰδιοτελεῖς φιλοδοξίαι ἢ (ἀνεπίγνωστοι) προσωπικαὶ ἐπιδιώξεις εἶναι δυνατόν νὰ νοθεύσουν τὴν διακονίαν του εἰς ὁλοκλήρον... «ἐμπορεύματος»! Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ διακονία του καὶ ἡ ἐν γένει ποιμαντικὴ του δραστηριότης θὰ καταλήξουν νὰ τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ «πλασαρίσματος» τῆς προσωπικότητός του! Ὅ,τι θὰ πράττῃ, θὰ ἀποδλέπη εἰς τὸ νὰ ἔχῃ ζήτησιν ἢ προσωπικότητος του, δηλ. ὁ ἑαυτός του! Ἀλλὰ μὲ τὴν συμπεριφορὰν του αὐτὴν δὲν θὰ εἶναι πλέον «δοῦλος Χριστοῦ» ἀλλὰ δοῦλος ἀνθρώπων.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος υπενθυμίζει εἰς τὸν ποιμένα, ὁ ὁποῖος ἐνδεχομένως «πωλεῖ» ὡς ἐμπόρευμα τὸν ἑαυτόν του, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς θεωρίας τοῦ Φρόμ, ὅτι δὲν ἔχει τοιοῦτο δικαίωμα, διότι ἔχει ἤδη ἀγορασθῇ ἀπὸ τὸν Κύριον, Ὅστις ἔδωκε τὴν ψυχὴν Αὐτοῦ «λύτρον ἀντὶ πολλῶν». «Τιμῆς ἡγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ τῷ Θεῷ» (Α' Κορινθ. 7, 23, 24).

I. K.

2. Ἀνωτ. σελ. 115.

ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑ, ΩΣ ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΩΣ ΕΟΡΤΗ*

Μέρος Β'. Ἑορτολογικόν.

Κατὰ τοὺς Εὐαγγελιστάς Μάρκον, Ματθαῖον καὶ Λουκᾶν, ὁ Κύριος ἔφαγε τὸ τελευταῖον Πάσχα του, ἐπὶ τῆς Γῆς, εἰς Δεῖπνον Μυστικόν, ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος Πέμπτην, ὅτε καὶ συνέστησε τὴν τελετουργίαν τῆς Θείας Εὐχαριστίας, 14ην τοῦ ἑβραϊκοῦ μηνὸς Νισάν καὶ ἐσταυρώθη τὴν ἐπαύριον ἡμέραν Παρασκευὴν 15ην τοῦ μηνὸς Νισάν, ἡμερομηνίας ἀντιστοιχοῦσας εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ τέλους Μαρτίου μέχρι τῆς 5ης Ἀπριλίου τοῦ ἡμετέρου Καλενδαρίου διάστημα. Αἱ διάφοροι ἀπόψεις (Ματθ. 27, 62. Μάρκ. 15, 21-46. Λουκ. 23, 26-56) συγκλίνουν εἰς τὴν τελικῶς γενομένην δεκτὴν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς παρέδωκε τὴν ἁγίαν ψυχὴν Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ' ἣν ἐθυσιάζετο, ἐν τῷ Ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων, τῷ Ἰουδαϊκῷ, ὁ Πασχάλιος Ἀμνός, τὴν 14ην τοῦ μηνὸς Νισάν, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ Πασχαλίου Ἀμνοῦ προεικονιζόμενον ἐξιλαστήριον θυμὸν (Α' Κορ. 5, 7. Ἰω. 19, 33-36. Ἐξόδ. 12, 46. Ἀποκ. Εἰρην. Ἀθρ. IV, 10, 1. Tertull. Adv. Jud. 8, 11. Ὠριγ. Ὁμιλ. X, 2 εἰς Λευϊτ.). Ἐνωρίτερα οἱ Ἰουδαῖζοντες Χριστιανοὶ ἐώρταζον τὸ Σταυρώσιμον Πάσχα εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν αὐτὴν παράδοσιν ἐτήρουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κορίνθου, πρὶν ἀκόμη, περὶ τὸ 51 μετὰ Χριστὸν ἔτος, γράφῃ πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἀπ. Παῦλος τὴν πρώτην του Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν (Α' Κορ. 5, 7-8). Ἐνωρίτερα φαίνεται, ὅτι ἡ Παρασκευὴ ἡμέρα καθιερώθη ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους, ὡς ἡμέρα πένθους καὶ νηστείας, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἀποστολικὸς Πατὴρ Ἑρμᾶς, ἐν τῇ Ἐπιστολῇ του (Hermas Pastor, "Ορ. Β' III, V.) γραφείσῃ πρὸ τοῦ 154 μ.Χ. Ἀπὸ τοὺς Αὐτοὺς δὲ Ἀγίους Ἀποστόλους ἐωρτάζετο, ἡ πρώτη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα, ἑβραϊστὶ «μία Σαββάτ(ον) των», ρωμαῖστὶ «ἡ τοῦ ἡλίου ἡμέρα», ἑλληνιστὶ δὲ καὶ χριστιανικῶς «Κυριακὴ» ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ ἑορτασμοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ Ἀναστάντος Θεανθρώπου Σωτῆρος Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐπετρέπετο οὔτε νὰ νηστεύουν οἱ Χριστιανοί, οὔτε τὰ γόνατα νὰ κλίνουν. (Tertull, De Cor. milit, Κεφ. III).

* Συνέχεις ἐκ τῆς σελ. 244 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

Αἱ ἀρχαιόταται τῶν ἐτησίων Ἑορτῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐποχῆς, πλὴν τοῦ καθ' ἑβδομάδα ἑορτασμοῦ τῆς σταυρωσίμου Παρασκευῆς καὶ τῆς ἀναστασίμου Κυριακῆς, ἦσαν αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀνοίξεως ἑορταζόμεναι Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα, μὲ προηγούμενον 40θήμερον διάστημα μετανοίας καὶ νηστείας καὶ βαπτίσεως τοῦ κατηχουμένου καὶ ἡ τῆς Πεντηκοστῆς μὲ 50θήμερον περίοδον χαρᾶς καὶ πανηγυρικῶν ἑορτασμῶν τῆς Ἀναστάσεως, τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς Ἐπιφοιτήσεως ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Tertull., De Baptismo, 19. Ὡριγ., κατὰ Κέλσου VIII, 22). Ἐὰν ἡ 14ῃ Νισάν συνέπιπτεν ἡμέραν Παρασκευὴν, κατ' αὐτὴν ἐωρτάζετο τὸ σταυρώσιμον Πάσχα, ἢ τὴν μετὰ τὴν ἡμερομηνίαν αὐτὴν Παρασκευὴν.

Ἡ Παρασκευὴ αὕτη, ὀνομαζομένη Ἁγία καὶ Μεγάλη, ἐτιμαῖτο, παρὰ τῶν πρώτων Χριστιανῶν, μὲ γενικὴν καὶ αὐστηρὰν νηστείαν, ἣτις ἐσυνεχίζετο καὶ παρετείνετο καὶ κατὰ τὴν ἐπαύριον ἡμέραν, γνωστὴν ὡς Μ. Σάββατον, μέχρι καὶ τοῦ ὁρθροῦ τῆς ἐπιφωσκούσης «μ : α : ς : Σ α δ δ α τ ω ν», ἥτοι τῆς Κυριακῆς καὶ κατεκλείετο μὲ τὴν προσέλευσιν εἰς τὸ Δεῖπνον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Τότε δ' ἤρχιζεν ἡ Ἑορτὴ τῆς Ἀναστάσεως. Τὸν ἑορτασμόν τοῦ Ἁγίου Πάσχα, ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, ἐν Συρίᾳ καὶ Ἱεροσολύμοις, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ρώμῃ, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι, μὲ τὸν τριήμερον ἑορτασμόν, ἀρχόμενον, ἐξάπαντος, τὴν μετὰ τὴν 14ην Νισάν Παρασκευὴν, ἢ τὸν μονοήμερον ἑορτασμόν τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, τὴν 14ην τοῦ Νισάν, κατ' ἔτος, ἐν οἰαδήποτε ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος καὶ ἐὰν ἐπιπτεν ἡ ἡμερομηνία αὕτη καὶ τὴν ὁποῖαν εἶχον συζητήσῃ ἤδη, ἐν ἔτει μὲν 160 μ.Χ. ὁ Ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος μετὰ τοῦ πρὸς ὃν μετέδῃ Ἐπισκόπου Ρώμης Ἀνικήτου (Εὐσ. Ἐκκλ. Ἱστορ. V, 23, 24), ἐν ἔτει δὲ 170 μ.Χ. ἡ τοπικὴ ἐν Λαοδικείᾳ Ἁγία Σύνοδος, ἐρρύθμισε τελικῶς ἡ Ἁγία Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μερίμνη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐμμανῶς ἐπιδικωκόντος τὴν ἐν πᾶσιν ἐνότητα, τῷ 325 μ.Χ. Ἐπέβαλε δ' ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νομοθετήσασα Πρώτη Ἁγία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῶν 318 θεοφόρων Πατέρων τῆς Νικαίας, ὡς κοινὸν τῶν Χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ τῆς Οἰκουμένης ὁλοκλήρου ἑορτασμόν τοῦ Ἀναστασίμου Πάσχα τὴν μετὰ τὴν 14ην τοῦ Νισάν Κυριακὴν, ἣτις ὅμως ὡς ὑπελογίζετο, ἤδη, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρώμης, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ μετὰ τὴν Ἑαρινὴν Πανσέληνον Κυριακὴ καὶ ἐξάπαντος μετὰ τὸ Ἑβραϊκὸν Πάσχα (Σωκράτους Ἱστορ. Ἐκκλ. I, 9). Ἦδη ἡ προαναφερθεῖσα, ἐν Λαοδικείᾳ, τοπικὴ Ἁγία Σύνοδος προσέθετεν εἰς τὰς τρεῖς

ἡμέρας τοῦ ἑορτασμοῦ (Μ. Παρασκευὴ - Κυριακὴ Ἀναστάσεως) τετάρτην, τὴν Μ. Πέμπτην, ὡς ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ἰησοῦς ἔφαγε τὸ τελευταῖον Πάσχα, μετὰ τῶν Μαθητῶν Του, ἐν τέλει τοῦ Δείπνου, καθ' ὃ παρέδωκε τὸν Μυστικὸν Δείπνον τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἐθεώρησεν, ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὰς πληροφορίας τῶν συγκρητικῶν τριῶν Εὐαγγελιστῶν, ὡς λαθὼν τοῦτο χῶραν τὴν 14ην Νισάν ἐνῶ ὡς ἡμέραν τῆς Σταυρώσεως ἐθεώρει, ἀντὶ τῆς κρατούσης ἕως τότε 14 Νισάν, τὴν 15ην Νισάν. Κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ ἐξηγέρθησαν, τότε, οἱ ἐπίσκοποι Ἀπολλινάριος Ἱεραπόλεως καὶ Σάρδεων Μελίτων, ὑποστηρίζαντες, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, καθ' ὃ ὁ ἀληθινὸς Πασχάλιος Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὴν 14ην Νισάν καὶ δὲν προῦλαβε νὰ φάγῃ τὸ Πάσχα, ἕνεκα τούτου, κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του (Εὐσεβ. Ἱστορ. Ἐκκλ. IV, 26, 3). Δέον νὰ σημειωθῇ, ἀκόμῃ, ὅτι μὲ τὴν ὑποκίνησιν τοῦ Ρώμης Βίκτωρος Σύνοδοι συνεκροτήθησαν τότε καὶ εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς Ἐπαρχίας, ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Πόντῳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Κορίνθῳ, ὑποστηρίξασαι καὶ ἐπιδοκιμάσασαι, ὡς πρὸς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, τὴν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης. Ἐν τούτοις, δὲν συνεμορφώθη καὶ πάλιν τότε ἡ Ἐκκλησία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Ἐφέσου Πολυκράτης ἀντέτεινεν ἕξ ὀνόματος τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ὅτι δὲν ἠδύναντο αὗται νὰ ἀνατρέψουν ἐν σεβαστῶν ἔθνος, καθαγιασθὲν διὰ τῆς πράξεως τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου Ἰωάννου καὶ Φιλίππου καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐπισκόπων Πολυκάρπου καὶ Μελίτωνος, ἀπάντων γενομένων Ἱερομαρτύρων, οἵτινες ἐwürταζον ἅπαντες τὸ Πάσχα τὴν 14ην Νισάν, ἐπαναλαμβάνοντες τὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πρξ. 4, 12). Εἰς δὲ τὴν ἀπόφασιν, ν' ἀφορίσῃ τοὺς μὴ συμμορφουμένους, τοῦ αὐταρχικοῦ καὶ καισαροπαπικοῦ Ρώμης Βίκτωρος, πλὴν ἄλλων Ἐπισκόπων τῆς Δύσεως ἀνέστη ὁ Λουγδούνου (Λυῶνος) Εἰρηναῖος, ὑπομνήσας τὴν ἀνεκτικὴν μεγαλόκαρδον στάσιν τοῦ Ρώμης Ἀνικητοῦ ἔναντι τοῦ Σμύρνης Πολυκάρπου, σεβασθέντος τὴν διαφορὰν τῶν καθαρῶς τοπικῶν παραδοσιακῶν ἐθίμων καὶ τύπων, ἣτις οὐδόλως παρέδραπτεν, ὡς γραπτῶς ὑπεστήριξε, τὴν ἐνότητα τῆς Πίστεως. Ἐν Ρώμῃ, λοιπόν, ἔκτοτε, ἤρχιζον τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς, ἣτις συνέπιπτε πρὸς τὴν 14ην Νισάν, ἢ τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην Παρασκευὴν καὶ ἐwürτάζετο μὲ νηστείαν συνεχιζομένην μέχρι τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, πρὸ τῆς Πρώτης Ἀγίας ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένης Συνόδου, τὸ Πάσχα ἐwürτάζετο τὴν 14ην Νισάν, καθ' οἵανδῆποτε ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος καὶ ἂν ἐπιπτεν ἡ ἡμέρα αὐτῇ.

Καὶ ἡ νηστεία, ἐν Μ. Ἀσίᾳ, δὲν παρετείνεται πέρα τῆς ἡμέρας τῆς 14ης Νισάν, ἤτις, ἀπὸ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, ἐθεωρήθη ὡς ἡμέρα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου τοῦ Κυρίου, καὶ ἐνωρίτατα ἐποιήθη διὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς ὁ ἀπλοὺς καὶ ἀπέρिटτος ὕμνος «Τοῦ Δείπνου Σου τοῦ Μυστικοῦ, σήμερον, Ὑἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε». Ἐν Ρώμῃ, ὡς ἀντίστοιχον τῆς 14ης Νισάν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Καλενδαρίῳ ἐθεώρησαν τὴν 18ην Μαρτίου, ἐνῷ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὴν 21ην Μαρτίου. Ὡς γνωστὸν, ὁ πρῶτος Πασχάλιος Πίναξ, συνταχθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὑπῆρχε παγκοσμίως ἀνεγνωρισμένη παράδοσις διακεκριμένων Μαθηματικῶν καὶ Ἀστρονόμων, διὰ τὸν ὑπολογισμόν τῶν Κυριακῶν μετὰ τὴν Ἑαρινὴν Ἰσημερίαν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον τῆς Ἑαρινῆς Ἰσημερίας, πρὸς καθορισμὸν τῶν ἡμερομηνιῶν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀναστασίμου Πάσχα, ἐνὸς κύκλου τριάκοντα τουλάχιστον ἐτῶν, κοινοποιουμένου διὰ τῆς εἰρηνικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, εἰς τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας ἀπάσης τῆς Οἰκουμένης, ἐθεώρησεν ἀντίστοιχον τῆς βασικῆς 14ης Νισάν τὴν 21ην Μαρτίου καὶ οὐχὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης 18ην Μαρτίου. Ἐκείθεν καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς κινητῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, μεταξὺ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐμμενᾶσης εἰς τὸν παλαιὸν ἐκείνον ὑπολογισμόν καὶ τῆς Ἀνατολικῆς, μετ' ἀπόφασιν τῆς Ἀγίας Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δεχθείσης τὸν ὑπολογισμόν τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀντιστοιχίαν τῆς 14ης Νισάν, ἀντὶ τῆς ρωμαϊκῆς 18ης Μαρτίου τὴν 21ην Μαρτίου καὶ διαιωνιζομένης ἕως τῆς σήμερον. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Α'. ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου συνεμορφώθησαν ἅπασαι αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἐκκλησίαι, πλὴν μιᾶς μερίδος σχισματικῶν, τῶν γνωστῶν ὡς Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν (Εὐσεβίου, Βίος Κωνστ. ΙΙΙ, 7, 19). Ἡ Τοπικὴ Ἀγία Σύνοδος τῆς Ἀντιοχείας τῷ 341 κατεδίκασε πάντας τοὺς ἐορτάζοντας τὸ Πάσχα κατὰ τὴν παλαιὰν Μικρασιατικὴν συνήθειαν (14 Νισάν) καὶ μὴ ὁμοιομόρφως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ ὁνομαστικῶς τοὺς Ἐπισκόπους Τρικέντιον καὶ τὸν Ἀλεξανδρινὸν Πέτρον (Πασχάλιον Χρονικὸν Ed. Dindorf 6. 7. Ἐπιφαν. Αἴρ. 50, 1).

Ἐκ τῶν αἵρετικῶν, τῶν γνωστῶν ὡς Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν, ἄλλοι ἐθεώρουν ἀντίστοιχον τῆς 14ης Νισάν τὴν 25ην Μαρτίου καὶ ἄλλοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐναφανίζετο ἡ πανσέληνος, ἀμέσως πρὸ τῆς 25ης Μαρτίου. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν διετήρησαν ὡς ἑόρτιον τοῦ Πάσχα ἡμέραν τὴν 14ην Νισάν (Θεοδωρήτου, Αἵρετικῆς Κακομυθ. Ἐλεγχος ΙΙΙ, 4). Οἱ

ἐν Μ. Ἀσία Μοντανισταὶ καὶ οἱ Νοδατιανοὶ τῆς Φρυγίας ἦσαν ἐπίσης Τεσσαρεσκαίδεκατῖται.

Ἦδη ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ὁμιλεῖ διὰ Πάσχα σταυρώσιμον καὶ διὰ Πάσχα ἀναστάσιμον (Βίος Κωνστ. ΙΙΙ, 18. Πασχάλιον Χρον. Ι, 535, ἐπίσης Cod. Theodos. lib. ΙΙ, tit. VII, let. 2). Καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου τονίζει ὅτι τὸ πρῶτον κεφαλαιῶδες γνῶρισμα τῆς Ἑορτῆς τοῦ Πάσχα εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ (Αἰρέσ. 75, 3).

Ἦδη ἐν ταῖς διασωζούσαις τὴν παλαιότεραν τοῦ τετάρτου αἰῶνος κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας «Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς», ἡ Ἑορτὴ τοῦ Πάσχα κατελαμβάνεν ἕξ ἡμέρας, ἀπὸ τῆς Δευτέρας, ἐπαύριον τῆς σημερινῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, καθιερωθείσης τοπικῆς κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, μέχρι τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως. Κατὰ τὰς ἕξ ταύτας ἡμέρας τὰς γνωστὰς εἰς ἡμᾶς, σήμερον, ὡς μεγάλας (Μεγάλῃ Δευτέρα... Μέγα Σάββατον) δὲν ἔτρωγον οἱ πιστοί, εἰμὴ ἄρτον, ἄλας καὶ λαχανικὰ καὶ δὲν ἔπινον εἰμὴ ὕδωρ μόνον. Ἀπὸ τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς ἡ Νηστεία καθίστατο τελεία καὶ ἀπόλυτος ἀφαγία. Αἱ ἕξ αὗται ἡμέραι τῆς Νηστείας τῆς προαναγγελλούσης καὶ συνοδευούσης τὸν ἑορτασμόν τοῦ Πάσχα ἐπεξετάθησαν εἰς τεσσαράκοντα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Τεσσαρακοστή, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (Ὁμιλία τρίτη κατὰ Ἰουδαίων) καὶ ἐντὸς αὐτῶν περιλαμβάνετο καὶ ἡ ἑβδομάς τῆς Νηστείας τοῦ Πάσχα. Καθιερώθη δ' ἡ Τεσσαρακοστή ἤδη, πρὸ τοῦ τετάρτου περίπου αἰῶνος, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς καθορισμόν διὰ τὸν ἐπάξιον ἑορτασμόν τῆς Ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἑορταζομένου τὴν μετὰ τὴν 14ην τοῦ Νισάν Κυριακὴν, μὲ κέντρον ὁάρους πλέον, οὐχὶ τὸν Σταυρικὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ἐνωρίτατα ἢ νῦν τῆς παραμονῆς τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως κατεῖχεν ἕνα χαρακτήρα ἐξαιρετικῶς πανηγυρικόν.

Ἡ κατήφεια τοῦ πένθους τῶν προηγουμένων ἡμερῶν ἔδιδε τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως. Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς κατέστη ἡ θρησκεία τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἡ χαρὰ αὕτη τῆς Ἀναστάσεως ἐξωτερικεύετο πανδημῶς καὶ πανηγυρικῶτατα. Ὁ πανηγυρικὸς χαρακτήρ ταύτης τῆς ἀγίας νυκτὸς ἠῤῥαγεν ἐκ τῆς Βαπτίσεως τῶν κατηγουμένων, οἵτινες εὐθὺς ὡς ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Κολυμβήθρας τοῦ Βαπτιστηρίου, φέροντες λευκοὺς λαμπροὺς ποδήρεις χιτῶνας καὶ κρατοῦντες λαμπάδας, ἐν πομπῇ λιτανείας προσήρχοντο εἰς τὸν κυρίως

Ναόν, ἵνα, ἐνωθέντες εἰς τὸ σῶμα τῶν τετελειωμένων Χριστιανῶν, συμμετάσχουν, μετ' αὐτῶν, τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Μία ἄλλη τελετὴ ταύτης τῆς ἁγίας νυκτὸς ἦτο ἡ εὐλογία τῆς Πασχαλίου λαμπάδος, συμβόλου τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ, πρώτην μνείαν τῆς ὁποίας κἀμινεῖ Γρηγόριος ὁ Μέγας Πάπας Ρώμης († 604 μ.Χ.) (Lib. XI, Ep. 33). Δὲν πρέπει ν' ἀποσιωπᾶται, δεδαίως, τὸ ὅτι ἡ ἁγία αὕτη νύξ ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς πολλὰς καταχρήσεις. Ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου ὀρίθουν καταγγελιῶν καὶ ἐπικρίσεων τῶν καταχρήσεων καὶ παρεκτροπῶν τούτων.

Καὶ καθὼς δὲν ἐξηφανίσθησαν ἐν τῇ πράξει τὰ ἔκτροπα ταῦτα, ἡ διάρκεια τῆς ἀγρυπνίας τῆς Ἀναστάσεως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, περιωρίσθη ἐν τοῖς Ναοῖς, ἐξαιρέσει τῶν Μοναστηριακῶν καὶ οὕτω περιωρίσθησαν καὶ τὰ καταστροφικὰ καὶ ἄτακτα ἔκτροπα. Σύνθετος δὲ ὀργάνωσις τοῦ τελετουργικοῦ τυπικοῦ διεμόρφωσε κατανυκτικώτερον καὶ σεμνοπρεπέστερον κλῖμα, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν πανηγυριζόντων Ναῶν.

Οἱ ποιμένες ἱερεῖς συναντώντες, καθ' ὁδὸν τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὰς μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἡμέρας ἀσπαζόμενοι ἐχαιρέτιζον αὐτοὺς μὲ τὸν χαιρετισμὸν «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ οἱ πιστοὶ ἀσπαζόμενοι εὐλαδῶς τὴν δεξιὰν τῶν ἱερέων των ἀπήντων μὲ τὴν ἀντιχαιρετιστήριον ἀπάντησιν «Ἀληθῶς Ἀνέστη»!

Γενικῶς δ' εἰπεῖν ποιμαντικαὶ τῶν Πατριαρχῶν καὶ Ἐπισκόπων Ἐγκύκλιοι, ἀπειλαὶ τῶν ἱεροκηρύκων καὶ τῶν Ἐξομολόγων Πνευματικῶν δι' ἐπιτίμια, ἡ εὐσεβόφρων Πολιτεία, τὸ εὐσεβὲς Σχολεῖον, ἡ εὐσεβὴς οἰκογένεια καὶ ἡ σοδαρὰ Κοινωνία, συμμαχήσαντα, ἐπέτυχον ἵνα διαμορφωθῇ κλῖμα εὐγενοῦς καὶ συγκρατημένης ἁγίας χαρᾶς, κατὰ τὴν τριήμερον τῆς Ἀναστάσεως ἑορτήν. Τὰ αἰσθήματα τῶν πιστῶν, ἑορταζόντων τὴν λαμπρὰν καὶ πάμφωτον, τὴν φαιδρὰν καὶ πανευφρόσυτον τῆς Ἀναστάσεως παννυχίδα καὶ πανήγυριν, ζῶσαν ἀνάμνησιν καὶ ἀναπαράστασιν τῆς Εὐαγγελικῆς Ἱστορίας, ἐχαλιναγωγήθησαν καὶ περιωρίσθησαν εἰς ψαλμωδίας καὶ θρησκευτικὰ ἐπιφωνήματα «Ἀνέστη... ἐπικράνθη... Ἀνέστη» μὲ ἀποκορύφωσιν τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, πρὸ τῆς εὐφροσύνης τῶν κοκκίνων ὤων, τοῦ Πασχαλίου ἄμνου καὶ τοῦ γεννήματος τῆς Ἀμπέλου «εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῆς τριήμερου ἐκ νεκρῶν τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως».

Ἀρχιμ. ΕΥΘ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

Β' Γυμνασιάρχης

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Η «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ» ΤΡΑΠΕΖΑ

ΤΟΥ ΜΠΡΟΥΚΑΙΝ

Ἡ ἐξέτασι τοῦ χιλιασμοῦ κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῶν γεγονότων τῆς Γουϊάνα προξένησε σὲ πολλοὺς ἀναγνώστες ἐντύπωσι. Γι' αὐτὸ καὶ κρίνουμε ἀπαραίτητο νὰ συνεχίσουμε ἐδῶ τὴν παράθεσι καὶ ἄλλων στοιχείων, μὲ σκοπὸ νὰ προχωρήσουμε στὴν ἔρευνα.

Ἔχουμε συνηθίσει νὰ ἀκοῦμε τοὺς χιλιαστὲς νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν Ἀγία Γραφή σὲ κάθε τους δῆμα:

—Ἡ Ἀγία Γραφή διδάσκει..., ἐπαναλαμβάνουν κάθε φορὰ στερεότυπα. Ἄν τοὺς ρωτήσουμε πῶς εἶναι τόσο δέξαιοι γιὰ τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, δὲν διστάζουν νὰ ὑπογραμμίσουν μὲ κάθε τρόπο τὴ «θεβαιότητά» τους καὶ νὰ προσθέσουν πὼς αὐτοί, μόνοι των, μελέτησαν προσεκτικὰ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ ὠδηγήθηκαν στὴν «ἀλήθεια»:

—Ἡ Ἀγία Γραφή γράφτηκε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι γιὰ ἀγγέλους, ἀπαντοῦν θριαμβευτικὰ καὶ μᾶς καλοῦν νὰ ἀρχίσουμε μαζὶ τους «Γραφικὴ Μελέτη» μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα, σὲ ἡμέρα καὶ ὥρα ποὺ ἡμεῖς διευκολυνόμαστε, καὶ μάλιστα στὸ σπίτι μας, «ἐντελῶς δωρεάν, ὅχι σὰν τοὺς κληρικούς...»!

Μὲ ἄλλα λόγια οἱ χιλιαστὲς ἰσχυρίζονται, πὼς ἡ Ἀγία Γραφή εἶναι ἡ «πνευματικὴ τους τράπεζα», ἀπὸ αὐτὴν τρέφονται καὶ σ' αὐτὴν καλοῦν ὅλους μας, σὲ ἕτοιμο πνευματικὸ γεῦμα!

Ἀλλὰ, ἐὰν ἐξετάσουμε προσεκτικὰ τὰ πράγματα, θὰ ἀνακαλύψουμε ἐδῶ φοβερὴ πλάνη, ἡ ὁποία, στὴν περίπτωσι ποὺ ἀποτελεῖ σκόπιμη ἀπόκρυψι τῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπάτη.

Ὅχι, λοιπόν, οἱ χιλιαστὲς δὲν κατέληξαν στὶς ἀπόψεις των μὲ βάσι προσωπικὴ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Οἱ «πεποιθήσεις» των εἶναι ἀποτέλεσμα τυφλῆς ὑπακοῆς στὶς ἐντολὲς τῆς ἡγεσίας, τῆς Μετοχικῆς Ἑταιρίας Σκοπιᾶ τῆς Πενσυλδανίας. Τὴν «πνευματικὴ τράπεζα» τὴν ἐτοιμάζει ἡ «Ἑταιρία», ὅχι ὁ κάθε χιλιαστής, αὐτὸς ὑποχρεοῦται μόνον νὰ «προσέλθῃ» καὶ νὰ «ἀπολαύσῃ»

για «πνευματική τροφή» ὁ,τιδήποτε παρατεθῇ μπροστά του, χωρὶς κριτικὸ πνεῦμα, χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση.

Γιὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ δέχεται ἀλόγιστα τὸ κάθε τι πὺν θὰ τοῦ «σερδύρῃ» ἢ ἡγεσία, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ δλόκληρη διαδικασία, νὰ ὑποστῇ πολλὰ στάδια πλύσεως ἐγκαθάλου, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ μιλήσουμε ἄλλη φορά. Ὅμως φαίνεται πὺς παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀκόμη μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὀργάνωσι· ἀνθρωποι, πὺν διατηροῦν ἀκόμη ἴχνη ἰσχυρᾶς προσωπικότητος καί, μὲ κάθε σοβαρὴ ἀφορμή, «ξυπνάει» μέσα τους ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθέρας σκέψεως καὶ προσωπικῆς κρίσεως. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ χιλιαστικὴ ἡγεσία ἀναγκάζεται νὰ ἀντιδράσῃ κατ'ἀλλῆλα, γιὰ νὰ «ἐπιναφέρῃ στὴν τάξι» αὐτοὺς πὺν «παρεκτρέπονται».

Τέτοιες ἀντιδράσεις σὲ ἐντογο καὶ ἀπειλητικὸ ὕφος εἶναι πολλὲ συνηθισμένες στὸ Μπρουκλιν τῆς Ἀμερικῆς, στὴν ἔδρα τῆς χιλιαστικῆς «Ἐταιρίας». Ἀς δοῦμε ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα:

«Ἐμεθα διορισμένοι ὡς ἄτομα νὰ ἐτοιμάσωμε τὴν τροφή γιὰ τὴν πνευματικὴν τράπεζα;».

Αὐτὴ τὴν ἐρώτησι κάνει ἡ χιλιαστικὴ ἡγεσία στοὺς χιλιαστικούς «ἔχλους», προκειμένου νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα σὰ θέμα τῆς βασικώτερης ἐδομοδιαίτης συναθροίσεως σὲ παγκόσμια κλίμακα, δηλαδὴ τῆς «Συναθροίσεως Σκοπιᾶς», πὺν γίνεται κάθε Κυριακή. Γιὰ τοὺς γινώστες τῶν χιλιαστικῶν πραγμάτων εἶναι φανερό πὺς ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἐλεύθερη συζήτησι, στὴν ὁποία γίνεται ἀνταλλαγὴ τῶν διαφόρων ἀπόψεων. Πρόκειται ἀπλῶς γιὰ «ἐκπαιδευτικὴ ἐρώτησι», στὴν ὁποία μὴ μόνο ἀπάντησι ἐπιτρέπεται, αὐτὴ πὺν παρατίθεται στὸ ἴδιο περιοδικὸ (Σκοπιὰ 1952, σελ. 155).

Στὸ «μάθημα» αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴ χιλιαστικὴ ὀργάνωσι, πὺν ἰσχυρίζεται πὺς εἶναι ὁ «ὁρατὸς ἀγωγὸς τοῦ Ἰεχωῦ» καὶ μάλιστα «ὁ μόνος συλλογικὸς ἀγωγὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ῥοὴ τῆς διδλκῆς ἀληθείας στοὺς ἀνθρώπους ἐπάνω στὴ γῆ» (δλέπε ἀναλυτικὰ τίς παραπομπὲς στὸ διδλίο: Ἡ Σκοπιὰ: «Ζωηρότερο Φῶς ἢ πυκνότερο σκότος;» σελ. 16 ἐξ.). Γι' αὐτὸ καὶ τὸ περιοδικὸ «Σκοπιὰ» καλεῖ τοὺς χιλιαστὲς νὰ παρακαθήσουν χωρὶς ἀντιρρήσεις στὴν «τράπεζα τῆς Σκοπιᾶς», μὴ παραλείποντας νὰ προσθέσῃ πὺς ἀν δὲν τὸ κάνουν, τοὺς περιμένει ἡ τύχη τοῦ Κορέ καὶ τῶν ἀνθρώπων του, θὰ ἀνοίξῃ δηλαδὴ ἡ γῆ νὰ τοὺς καταπιῇ!

Οἱ πλανημένοι μας ἀδελφοὶ χιλιαστὲς ἰσχυρίζονται, πὺς «ἐρῆκαν μόνον τοὺς τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὴ Γραφή», πὺς τρέφονται «ἀπὸ

τὴν τράπεζα τῆς Γραφῆς», «ἐτοιμάζουν πνευματικὸ γεῦμα ἀπὸ τῆ Γραφῆ» καὶ καλοῦν ὅλους μας νὰ τὸ ἀπολαύσουμε, διαθέτοντας μιὰ ὥρα κάθε ἐβδομάδα γιὰ «Γραφικὴ Μελέτη» στὸ σπίτι μας, «ἐντελῶς δωρεάν». Ἀξίζει λοιπὸν νὰ δοῦμε προσεκτικὰ τὸ «ἐρώτημα» τῆς «Σκοπιάς»:

«Εἴμεθα διορισμένοι ὡς ἄτομα νὰ ἐτοιμάσωμε τὴν τροφή γιὰ τὴν πνευματικὴ τράπεζα;».

Ἡ χιλιαστικὴ ἡγεσία δὲν περιμένει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἀπάντησι ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή. Προσφέρεται ἐτοιμὴ καὶ ὁ κάθε χιλιαστὴς ὑποχρεοῦται νὰ τὴν κάνῃ δική του, νὰ δγάλῃ τίς συνέπειες γιὰ τὴν προσωπικὴ του συμπεριφορὰ ἐναντι τῆς «πνευματικῆς τράπεζας τῆς Ἐταιρίας».

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀπάντησι εἶναι ἀρνητικὴ. Ὁχι, ἀπαντᾷ ἡ Σκοπιά, οἱ χιλιαστὲς «ὡς ἄτομα» δὲν εἶναι διορισμένοι νὰ ἐτοιμάσουν τὴν τροφή γιὰ τὴν «πνευματικὴ τράπεζα». «Τότε», καταλήγει ἡ «Σκοπιά», «ἂς μὴν προσπαθοῦμε νὰ ἀναλάβωμε τὰ καθήκοντα τοῦ Δούλου».

(Συνεχίζεται)

Πρεσβ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Λόγῳ μεγάλης ἐλλείψεως χάρτου, εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως παύσωμεν χορηγοῦντες παντὸς εἶδους ἀνάτυπα ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Περιοδικοῖς ἄρθρων, πλὴν τῶν ἐν τῇ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» δημοσιευομένων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων θὰ δίδωμεν ἑκατὸν (100) καὶ μόνον ἀνάτυπα. Συγχρόνως εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως περιορίσωμεν μέχρι τοῦ κατωτάτου δυνατοῦ ὁρίου τὰς σελίδας τῶν Περιοδικῶν μας.

Ἐκ τῆς Διευθύνσεως

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΖΑΡΟΣ

Ο ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ ΔΙΔΑΧΟΣ ΤΟΥ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

Στὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας τὴ φλόγα γιὰ μάθη-
ση κρατοῦσαν ἀναμένη λιγοστοὶ ἄντρες, ποὺ ἀψήφισαν τὶς μύριες
ἀντιξοότητες, καὶ τὴ τρομάρα τοῦ κατακτητῆ, μόνο καὶ μόνο γιὰ
νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὴ ραγιαδικὴ νοοτροπία, ποὺ τόσα κακὰ τοὺς εἶχε
προξενήσει. Ἦταν οἱ δάσκαλοι τοῦ Γένους. Οἱ φωτισμένοι ἐκείνοι
λογάδες. Τὰ λιγοστὰ φῶτα μέσα στὸ ἔρεβος τῆς ἀμορφωσιάς. Ἐκεῖ-
νοι, ποὺ ὅχι μόνο διέδιδαν τὴν γνώση, ἀλλὰ, κυριώτερα, ποὺ συνέ-
δεαν τὶς τότε γενιὲς μὲ τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καὶ ποὺ κατάφερναν νὰ
κρατοῦν ἄσβεστη τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνι-
σμοῦ.

Τέτοιος ἦταν καὶ ὁ Ἰωάννης Πέζαρος. Φημισμένος στὰ χρόνια
του, μὰ λησμονημένος σήμερα.

Γεννήθηκε στὸ Τύρναβο στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Ἐκεῖ ἔμα-
θε τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ δασκάλους λιγογράμματους καὶ ἀπλοϊ-
κοὺς, ἀλλὰ ἀκάματους πλάστες τῶν νεανικῶν ψυχῶν.

Ἡ δίψα του γιὰ εὐρύτερες σπουδὲς ὁδήγησε τὰ βήματά του
στὰ Γιάννενα στὴν ὀνομαστὴ Σχολή. Στὴν πόλη αὐτὴ χρωστάει ὁ
σκλαβωμένος τόπος τὴν πνευματικὴ του ἀναγέννηση. Ἡ Σχολὴ τῆς
ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ φυτώριον τῶν δασκάλων καὶ τῶν πνευμα-
τικῶν ἡγετῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καί, βέβαια, τὴ φήμη τῆς δὲν τὴν
ᾔφειλε στὸ κτίριον ἢ στὶς ἄλλες ἐγκαταστάσεις. Μῆτε στὸ οἰκοτρο-
φεῖο, ποὺ ἔμεναν οἱ φτωχοὶ μαθητές. Μῆτε στοὺς πλούσιους Γιαν-
νιώτες πρᾶματευτάδες, ποὺ ἀφειδώλευτα κάλυπταν ὅλες τὶς ἀνάγ-
κες τῆς. Ἀντίθετα. Τὴ φήμη τῆς ᾔφειλε στὴν πολυμάθεια καὶ τὸ
ζῆλο τῶν δασκάλων τῆς, ποὺ ἦταν ἰσάξιοι μὲ τοὺς συγχρόνους τοὺς
εὐρωπαίους πανεπιστημιακοὺς. Βησσαρίων Μακρῆς, Γεώργιος Σου-
γδουρῆς, Μπαλάνος Βασιλόπουλος, μεγάλα ὀνόματα τῆς ἱστορίας
τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Τὴ χρονιὰ πού γράφτηκε ὁ Πέζαρος, στὴ Σ'χολή τῶν Ἰωαννίνων δίδασκε ἓνας σοφός, πλήν παράξενος καὶ αὐταρχικὸς δάσκαλος, ὁ Κοσμᾶς Μπαλᾶνος, γιὸς τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου. Τὸ βάρος τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς τοῦ δασκάλου πατέρα του καὶ ἡ εὐρυμάθειά του, τὸν εἶχαν κάνει γνωστὸ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἰδιαίτερα μάλιστα ἡ διδασκαλία του στὰ Μαθηματικὰ καὶ στὴ Σχολαστικὴ Φιλοσοφία, παρὰ τὸν συντηρητισμὸ του, εἶχε μιὰ πληρότητα θαυμαστὴ γιὰ κεῖνα τὰ χρόνια. Κοντὰ σ' αὐτόν, λοιπόν, ὁ Πέζαρος πραγματοποιοῖσε τὸ ὄνειρό του γιὰ εὐρύτερη μόρφωση.

Μολαταῦτα τὸ κενὸ πού αἰσθανόταν μέσα του δὲν καλύφτηκε μὲ τίς σπουδὲς τῆς κοσμικῆς, τῆς «θύραθεν» παιδείας. Τὰ ὅσα ἔμαθε στὰ Γιάννενα δὲν ἠσύχασαν τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του. Γι' αὐτό, παρὰ τὴ φτώχεια του, ξεκίνησε γιὰ τὴν Ἀθωνιάδα Σχολή, τὸ καμάρι τοῦ Ἀγιώνυμου Ὁρους ἀλλὰ καὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ σπούδασε Συστηματικὴ Θεολογία καὶ Μεταφυσικὴ ἀπ' τὸν μαθητὴ τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη Κυπριανό, πού δίδασκε μὲ βάση τὰ συγγράμματα τοῦ μεγάλου δασκάλου.

Στὸν Ἀθῶνα ὁ Πέζαρος εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετήσῃ πολλὰ θεολογικὰ καὶ ἄλλα συγγράμματα στίς πλούσιες μοναστηριακὲς βιβλιοθηκὲς κι ἔτσι συμπλήρωσε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν μόρφωσή του.

Ἐφοδιασμένος μ' ὅλες τίς γνώσεις, διορίζεται στὰ 1770 δάσκαλος στὸ σχολεῖο τῆς Τσαρίτσανης. Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ λειτουργία σχολείου σ' ἓνα μέρος ἦταν μεγάλη ὑπόθεση. Τὸ πνευματικὸ σκοτάδι, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ στὸν τουρκοκρατούμενο ἑλληνικὸ χῶρο, εἶχε στερήσει τὸ γένος ἀπ' τοὺς ἀπαραίτητους ἐκείνους συντηρητὲς τῆς γλωσσικῆς καὶ συνειδησιακῆς του ταυτότητας, τοὺς δασκάλους. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ γίνεται πιὸ αἰσθητὴ, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς πὼς κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ ἀρχιερεῖς σπάνια ἦταν γραμματισμένοι.

Ἐξαίρεση στὸν κανόνα αὐτὸ ἀποτελοῦσαν οἱ φωτισμένοι ἄντρες, κληρικοὶ ἢ λαϊκοί, πού προσπαθοῦσαν νὰ κρατήσουν ἄσβε-

στες τὶς «πλάστρες φωτιὲς μέσ' στὴ χώρα». Προσπάθεια δύσκολη. Σταγόνᾳ δρόσου στὴν ξεραμένη γῆ.

Πέντε χρόνια δίδαξε στὴ Τσαρίτσανη ὁ Πέζαρος καὶ καλεῖται, τὸ 1775, στὸ Βλαχολίβαδο ἀπ' τὸν φημισμένο πνευματικὸ καὶ ἡγούμενο τῆς Μονῆς Ὁλυμπιωτίσσης Ἀνθίμο Ὁλυμπιώτη. Πρῶτος δάσκαλος στὸ νέο σχολεῖο ποὺ ἱδρυσε ὁ φιλογερός ἱερομόναχος. Ἐκεῖ λειτουργοῦν δυὸ τμήματα. Ἐνα γιὰ τὴ στοιχειώδη παιδεία καὶ ἄλλο γιὰ τὶς ἀνώτερες σπουδές, ποὺ τὸ ἀναλαμβάνει ὁ Πέζαρος. Ἔτσι ἀποδεσμεύεται ἀπ' τοὺς μικροὺς μαθητές. Τώρα πιά ἔχει χρόνο νὰ διδάξει Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Μαθηματικά, Λογική. Νὰ φωτίσει καὶ νὰ δροσίσει τὰ Ἑλληνόπουλα.

Ἡ φήμη του ἀπλώνεται γρήγορα σ' ὅλη τὴ Θεσσαλία. Ἀπὸ παντοῦ συρρέουν οἱ διψασμένοι γιὰ μάθηση νέοι. Ἡ παρουσία του θεωρεῖται δῶρο Θεοῦ. Ὅλοι προσπαθοῦν νὰ ἐκμεταλευτοῦν τὴν εὐκαιρία. Ἀκόμα κι οἱ μεγάλοι στὰ χρόνια. Ἡ φοίτηση κοντά του ἔχει γίνει τὸ ὄνειρο τῶν πατεράδων γιὰ τὰ παιδιά τους.

Τὸ 1782 ἐγκαταλείπει τὸ Βλαχολίβαδο. Τώρα πιά τὸν ἔχει ἀνάγκη ἡ πατρίδα του, ὁ Τύρναβος. Ὁ γέρος δάσκαλός του ἔχει πεθάνει καὶ τὸ σχολεῖο ἔχει σταματήσει νὰ λειτουργεῖ.

Ὁ Τύρναβος ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ πλούσια χωριὰ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Τὸν κατοικοῦσαν γύρω στὰ 6.000 ἄτομα καὶ ἦταν γνωστός σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη γιὰ τοὺς περίφημους ἀλαντζόδες, ποὺ ὑφαίνονταν στὶς φάμπρικές του. Τὸ ὕφασμα αὐτὸ ἦταν τὸ πιὸ συνηθισμένο γιὰ τὰ γυναικεῖα φορέματα, γι' αὐτὸ καὶ ἦταν περιζήτητο σ' ὅλες τὶς ἀγορές. Καὶ οἱ τεχνῖτες, λοιπόν, ποὺ τὸ δούλευαν, καί, περισσότερο, οἱ ἔμποροι, ποὺ τὸ διακινοῦσαν, εἶχαν μαζέψει ἀρκετὸ πλοῦτο στὸ χωριό.

Ἐνα τέτοιο μέρος, μὲ τόση οἰκονομικὴ εὐρωστία, ἦταν εὐκόλο νὰ διατηρεῖ σχολεῖο καὶ μάλιστα ἀπ' τὰ καλύτερα τοῦ θεσσαλικοῦ χώρου. Ἀρκεῖ νὰ βρισκόταν ὁ κατάλληλος δάσκαλος, ποὺ μὲ τὴ διδασκαλία του θ' ἀνέβαζε τὸ ἐπίπεδο τῶν σπουδῶν. Καὶ αὐτὸς βρέ-

ἦκε στὸ πρόσωπο τοῦ Πέζαρου, πὺν μποροῦσε πλέον νὰ πραγματοποιήσῃ ἓνα παλιό του ὄνειρο. Νὰ γίνῃ δάσκαλος στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του.

Στὸ Τύρναβο ὁ Πέζαρος ἔδειξε τὸν καλύτερο ἑαυτό του. Ἀνέλαβε τὴ σχολαρχία καὶ τὴ διδασκαλία στὶς ἀνώτερες τάξεις. Ἐόδευε τὸν περισσότερον χρόνον του γιὰ τὸ σχολεῖο καὶ τὴν κοινότητα. Φύση ἀνήσυχη, αἰσθανόταν πὺς στὸ μέρος του δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ καιρὸ καὶ τότε τὸν καταλάμβανε μιὰ ἀπέραντη μελαγχολία. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀποβάλῃ τὸ ἀδιάκοπο φρενγιὸ ἀπὸ μέσα του, παντρεύτηκε καὶ χειροτονήθηκε ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος Τυρνάβου στὰ 1790. Καὶ πράγματι ἡ πολλαπλὴ ἀποστολὴ ὑπῆρξε ἓνας ἄρρηκτος δεσμός μὲ τὴν πατρίδα του.

Ἐγκρατὴς δάσκαλος, συγκροτημένος λόγιος, θεωρεῖται ἓνας ἀπ' τοὺς πιὸ μορφωμένους κληρικοὺς τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων. Σὰν ἱερεὺς ὑπηρέτησε μὲ ζῆλον τὸ Θυσιαστήριον καὶ τὸν Ἀμβωνα, πὺν δὲν σίγησε ὅσο αὐτὸς ζοῦσε.

Ἡ φήμη του τράβηξε πολλοὺς μαθητὲς καὶ ἡ διδασκαλία του τοὺς ἀνοίγε τὰ μάτια τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς. Τοὺς ἀποκάλυπτε τὴ τότε ἐπιστήμη κατὰ τὸν καλύτερον τρόπο. Περισσότερο, ὅμως, ὄφελοῦντο ἀπ' τὴν ἐν γένει διαβίωσιν μαζί του, ἀπ' τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ τὸ παράδειγμά του.

Κάθε πρωτὶ συναντοῦσε τοὺς μαθητὲς του στὴν Ἐκκλησίᾳ, ὅπου τελοῦσε τὸν Ὅρθον καὶ τὴ Θεία Λειτουργία. Μετὰ ὅλοι μαζί πήγαιναν στὸ σχολεῖο. Τὸ μάθημα ἄρχιζε ἀμέσως καὶ συνεχίζοταν, μὲ μικρὴ διακοπὴ γιὰ τὸ μεσημέρι, ἴσαμε τὸ ἀπόγευμα. Μὲ τὸ σχόλασμα ὅλοι μαζί ξαναπήγαιναν στὴν Ἐκκλησίᾳ ὅπου ὁ δάσκαλος ἔκανε Ἑσπερινό. Ἔτσι τὴ κάθε μέρα ἄρχιζε καὶ τελείωνε τὴ διδασκαλία του μὲ τὴ λειτουργικὴ πράξιν τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Ἦταν γλαφυρὸς δάσκαλος σὲ σημεῖο, ὥστε οἱ μαθητὲς του νὰ μὴν καταλαβαίνουν πότε περνοῦσε ἡ ὥρα τοῦ μαθήματος. Προσπαθοῦσε νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὶς ἐπιτεύξεις τῶν ἐπιστημῶν, πὺν μπου-

στά τους στεκόταν μὲ δέος. Προοδευτικός νοῦς, γιὰ τὴν ἐποχὴ του, δὲν εὗρισκε πουνενὰ νὰ συγκρούονται οἱ Φυσικὲς Ἐπιστῆμες μὲ τὴ Θεολογίαν. Ἀντίθετα δίδασκε, πὼς οἱ νέες ἐπιστῆμες δὲν κάνουν τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ περιγράφουν τὸ μεγαλεῖο τῆς Δημιουργίας. Ὅταν κάποτε ἔμαθε, ὅτι ὁ σύγχρονός του λόγιος Σέργιος Μακκραῖος ἀναίρεσε τὸ σύστημα τοῦ Κοπέρνικου ἔβαλε τὰ γέλια καὶ εἶπε: «Ὁ ἀκόμη εἴμεθα νήπιοι καὶ ψοφοδεεῖς». Φράση πού ἔμεινε σὰν παροιμία μεταξὺ τῶν μαθητῶν του.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ διδασκαλία καὶ τὰ ἐφημεριακὰ καθήκοντα ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὴ σύνταξη τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης καὶ τῆς κοινότητος. Εἶναι ὀνομαστὲς οἱ ἐπιστολές, πὺν ἔστειλε γιὰ διάφορα ζητήματα ἐκκλησιαστικὰ ἢ κοινοτικὰ εἴτε στὸ Πατριαρχεῖο εἴτε σὲ διάφορα πρόσωπα. Μάλιστα, ὅπως γράφει ὁ μαθητὴς του Κ. Κούμας, οἱ Φαναριῶτες τὶς ἀντιγράφανε καὶ τὶς μελετοῦσαν, σὰν μνημειώδη κείμενα τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου.

Ἡ ἀξία τῆς πληροφορίας αὐτῆς, γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ Πέζαρου, πορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ καλύτερα σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴ τάξη τῶν Φαναριωτῶν. Ἡ μεγάλη πολιτικὴ τους ἐπιρροή, ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς τους δύναμης. Ἡ κοινωνικὴ τους ἀνωτερότητα καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ τους παιδεία τοὺς εἶχαν δημιουργήσει τέτοιο ἐγωῖσμό, ὥστε νὰ μὴν ἀναγνωρίζουν πουνενὰ, ἔξω ἀπ' αὐτοὺς, κάποια ἀξία. Ἰδιαίτερα στὸ χῶρο τῶν γραμμάτων. Ἐτσι, λοιπόν, ἡ προτίμησή τους γιὰ τὶς ἐπιστολὲς τοῦ μὴ Φαναριώτη Πέζαρου δείχνει τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ δασκάλου.

Τόσο πολὺ ξαπλώθηκε ἡ φήμη του, πὺν πολλὰς πόλεις τοῦ πρόσφεραν τὴ διεύθυνση τῶν σχολείων τους, μὲ μεγάλη ἀμοιβή. Κι ὅταν αὐτὸς ἀρνιόταν, προσλαμβάνανε ἕναν ἀπ' τοὺς μαθητὲς του. Ἐτσι, ἔστω καὶ μ' αὐτὸ τὸν ἐνδιάμεσο τρόπο, ἀπολάμβαναν τὴ φωτισμένη διδασχὴ του. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ μαθητὲς του ἔγιναν περιζήτητοι δάσκαλοι.

Ὅλα ἔδειχναν, πὼς ὁ μεγάλος αὐτὸς νοῦς θὰ πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὸ Γένος γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα. Ἦταν ὑγιέστα-

τος, ζοῦσε ζωὴ λιτή, σχεδὸν ἀσκητική, μακρὰ ἀπὸ κάθε κατάχρησιν. Ἐνα, ὅμως, θλιβερὸ γεγονὸς κατάφερε νὰ κόψει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του.

Στὰ 1803 ἔγινε Μητρ. Λαρίσης ὁ Παφαιλὸς ὁ ἀπὸ Ἰκονίου. Ἦταν μιὰ ἄτυχη ἐκλογή. Στὴν ἱστορικὴ Μητρόπολιν εἶχαν ἀρχιερατεύσει μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες. Ὁ Παφαιλὸς ἀποδείχτηκε ἕνας ἀνίκανος καὶ διαβλημένος ἐπίσκοπος. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Πατριαρχεῖο τὸν καθαίρεσε στὰ 1806. Πρόλαβε, ὅμως, νὰ κάνει τὸ κακό. Ὦντας ἐγωῖστῆς καὶ φίλαρχος, δὲν ἀνέχθηκε τὴ φήμην τοῦ Πέζαρου. Ἐνοχλήθηκε σὲ ἀφάνταστο βαθμὸ ἀπ' τὴ δόξα τοῦ κατώτερου κληρικοῦ του. Ἡ ζήλεια, τὸ φοβερὸ πάθος τὸν κυρίευσε. Μποροῦμε νὰ τὸν φανταστοῦμε νὰ μὴν κοιμᾶται τίς νύχτες, νὰ μὴν βρίσκει ἡσυχίαν πουθενά. Πειρασμὸς δαιμονικός. Μακάριοι αὐτοί, ποὺ μποροῦν ν' ἀντισταθοῦν, ποὺ μποροῦν νὰ τὸν πολεμήσουν.

Ἡ ρήξις, λοιπόν, ἦταν ἀναπόφευκτη. Δὲν ἄργησε νὰ βρεθεῖ καὶ ἀφορμή. Κάτι ἀσήμαντο καὶ ὁ δεσπότης ἔβρισε χυδαιότατα τὸ δάσκαλο. Καὶ ὅχι μόνο αὐτό. Τὸν τιμώρησε μὲ μακροχρόνια ἀργία. Νὰ μὴν λειτουργεῖ καὶ νὰ μὴν κηρύσσει. Νὰ μείνει μακρὰ ἀπ' τὸ Θυσιαστήριον καὶ τὸν Ἀμβωνα. Χωρὶς καμμιά αἰτία, κανένα φταίξιμον τοῦ Πέζαρου. Χωρὶς, προπαντός, νὰ σκεφτεῖ τίς ὑπηρεσίαις τοῦ Τυρναβίτη Οἰκονόμου τόσο στὴν Ἐκκλησίαν, ὅσο καὶ στὴ νεότητα.

Τὸ χτύπημα ἦταν βαρὺ. Δὲν μπόρεσε νὰ τ' ἀντέξει. Μόλις γύρισε στὸ Τύρναβο ἔπεσε ἄρρωστος μὲ πυρετό. Μέρα μὲ τὴ μέρα ἡ κατάστασή του χειροτέρευε. Ὁ πυρετὸς ὅλο καὶ δυνάμωνε. Μαζεύτηκαν νὰ τὸν δοῦν οἱ πιὸ φημισμένοι γιατροὶ τοῦ τόπου. Ὅσοι ὑπῆρχαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Μὰ γιατρειὰ δὲν ἔβλεπε ὁ δυστυχής, παρὰ τὰ γιατροσόφια. Ἔτσι τὸ τέλος δὲν ἄργησε νὰ ῥθει. Ἰσα ποὺ πρόλαβε νὰ ἐξομολογηθεῖ καὶ νὰ μεταλάβει. Καὶ παρέδωσε τὸ πνεῦμα.

Ὁ θάνατός του, σὰν μαθεύτηκε, προκάλεσε πολλὰ διαμαρτυρίες. Ὅχι μόνο τῶν μαθητῶν του, μὰ καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν προσώ-

πων. Ἀκόμα καὶ στὸ Φανάρι ἡ συγκίνηση ἦταν μεγάλη. Δὲν ἀπο-
γλείεται νὰ συνέβαλε στὴ καθαίρεση τοῦ Ραφαήλ, πὺν ἔγινε ὕστερ'
ἀπὸ λίγο.

Ἔτσι πέθανε ὁ φωτισμένος διδάχος. Ἀπόλυτος στὸ καθῆκον
δὲν μπόρεσε νὰ ζήσει, ὅταν δὲν τοῦ ἦταν μπορετὸ νὰ τὸ ὑπερηγήσει,
ὅπως αὐτὸς νόμιζε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ἐπιλογή)

Θ.Η.Ε., τ. 10, σσ. 245-247.

Μ.Ε.Ε., τ. 10', σ. 835.

Εὐρυγελίδης Τρύφων, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τ. Α',
Ἀθήναι 1936, σ. 220 ἐπ.

Κούμας Κ., Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. 1Β', Βιέννη 1892,
σσ. 567-572.

Σάθας Κ., Νεοελληνικὴ Φιλολογία ἱστορίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι δι-
λαμψάντων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι
τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνεγερσίας, Ἀθήναι 1868, σσ. 590-593.

ΓΙΩΡΓΟΣ Θ. ΠΡΙΝΤΖΙΠΑΣ

Βιβλιοθηκάρχιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Δι' ὃ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»,
Ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθήναι (140).

Στὸ περιθώριον τῆς ᾿Αγίας Γραφῆς

ΔΙΨΩΝΤΑΣ ΤΟ ΦΩΣ ΣΟΥ

Κατὰ τὴ Μεταμόρφωση, ποὺ ἔγινε στὸ ὄρος Θαβώρ, ἐνώπιον τριῶν Μαθητῶν, τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Ἰωάννη, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς φανέρωσε τὴ θεότητά Του.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ ἐκείνους τοὺς Μαθητές, ὁ Πέτρος, μᾶς θυμίζει, μὲς ἀπὸ τῆ β' Ἐπιστολῇ του, τὸ ὑπερφυῆς γεγονός, ποὺ οἱ τρεῖς στάθηκαν αὐτόπτες καὶ αὐτήκοοί του.

Καὶ αὐτήκοοι. Γιατί, ἐξὸν τοῦ ὅτι εἶδαν αὐτὸ ποὺ συνέβη, ἀγρίκησαν καὶ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα νὰ τὸ ἐπιμαρτυρῇ: «Οὐτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα». Καὶ προσθέτει ὁ Πέτρος: «Καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ (δηλ. τῷ Ἰησοῦ) ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ» (Β' Πέτρ. α' 17-18).

Πῶς ἀποκαλύφθηκε ἡ θεία φύση τοῦ Ἰησοῦ; Μὲ φῶς καὶ ἥχο. «Ἐλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος». «Καὶ ἰδοὺ φωνὴ λέγουσα» (Ματθ. ιζ' 2, 5). Αὐτῆς τῆς οὐράνιας φωνῆς μετὰ δότης εἶναι ὁ Πέτρος.

Ἄς ἐρμηνεύσουμε τὸ νόημά της. Θὰ δοῦμε ὅτι δὲν ἀναφέρεται μόνο στὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς.

Πρῶτα - πρῶτα σημαίνει: ὁ Ἄνθρωπος Ἰησοῦς εἶναι καὶ Θεός, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς ᾿Αγίας Τριάδος.

Πρόκειται γιὰ τὴν κρηπίδα τῆς πίστεως μας. Τὸν ὁμολογοῦμε «Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ». Καί: «σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου». Μὲ τὴ σάρκωσή του, ἀνέλαβε τὴν ὑπόστασή μας. Καὶ μὲ τὴ σταύρωση καὶ τὴν ἀνάστασή του, τὴν ἐπανέφερε στὸ ἀρχαῖο κάλλος. Αὕτὴ ἡ ἐπαναφορὰ εἶναι ἡ δική μας Μεταμόρφωση.

Ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ ἐδῶ ἀκριβῶς τὸ ρῆμα «μεταμορφοῦσθαι». Γράφει «μεταμορφοῦσθαι τῇ ἀνακαινώσει (δηλ. μὲ τὴν ἀνανέωση) τοῦ νοὸς ὑμῶν» (Ρωμ. ιβ' 2). Σωζόμαστε λοιπὸν μὲ τὸ ν' ἀλλάζουμε «νοῦν», κάτω ἀπὸ τὴν ἀναγεννητικὴ ἐνέργεια τῆς θείας Χάρης. «Νοῦς», στὴ γλῶσσα τοῦ Ἀποστόλου, εἶναι εἰδικὰ ἡ νοοτροπία καὶ εὐρύτερα ὁ ὅλος ψυχικὸς κόσμος. Ἔτσι, κάπου

ἄλλου, γὰρ ν' ἀποδώσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ θέλημά του τὸ ἅγιο, τὸν νόμο τοῦ Εὐαγγελίου, καταφεύγει στὴ φράση «νοῦς Χριστοῦ» (Α' Κορ. β' 16). Ὁ «νοῦς» λοιπὸν τοῦ ὑποχειρίου στὸ Κακὸ ἀνθρώπου εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν «νοῦν Χριστοῦ». Μετάβαση ἀπὸ τὸν ἓνα «νοῦν» στὸν ἄλλο εἶναι ἡ μετάνοια. Τί πάει νὰ πῇ μετάνοια; Μὰ τί ἄλλο παρὰ ἔξοδος ἀπὸ τὸν «νοῦν» ποὺ ἐμπνέει ὁ Σατανᾶς στὸν «νοῦν» ποὺ ἐμπνέει ὁ Θεός;

Λοιπὸν, ἡ δικὴ μας Μεταμόρφωση ἐγκτεται στὴ μετάνοια.

Συνήθως, μετάνοια λέγοντας, σκεπτόμαστε τὴν ἀρχή, τὴν ἀφετηρία τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἀλλὰ ἡ μετάνοια εἶναι μιὰ συνεχῆς Μεταμόρφωση. Ἀένα ὁ χριστιανὸς μετατοπίζεται ἀπὸ τὶς ἀτέλειές του πρὸς τὴν τελειότητα. Διαρκῶς ἀνεβαίνει σὲ πιὸ καθαρὲς σφαῖρες βιώματος. Τὸ θεῖο φῶς, στὸν βίο μας, γίνεται πιὸ ἐντονο, πιὸ ἀστραφτερό.

Ζοῦσες ὥς τώρα ἔξω ἀπὸ τὸν «νοῦν Χριστοῦ»; Μετανοώντας καὶ μπαίνοντας στὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς, μεταμορφώνεσαι. Ἀλλὰ καὶ κατόπιν, σὲ ὅλο τὸν δόλιχο τῆς ζωῆς σου ἐδῶ κάτω, σὰν ζῶν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, συνεχίζεις ἀκοίμητα ν' ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ προσεγγίζης τὸν Κύριο. Ἦγουν, συνεχίζεις τὴ μετάνοια, τὴ Μεταμόρφωσή σου τὴν προσωπική.

Ἐορτάζοντας κάθε χρόνο τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος, ἃς δρέπουμε ἀπ' αὐτὴν ὅ,τι ἰδιαίτερα μᾶς ἀφορᾷ. Τὰ ἅγια κίνητρα γιὰ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουμε στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Ψυχὴ καὶ σῶμα ἃς τὰ φυλάμε κάθε φορὰ πιὸ ὑποταγμένα στὸ θέλημα τοῦ οὐρανίου Πατέρα, μεταμορφούμενα, μὲ ἐπάλληλες νίκες πάνω στὸν «παλαιὸν ἄνθρωπον», «ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ μακάριος Παῦλος (Β' Κορ. γ' 18).

Μ' αὐτὸ τὸν προσωπικὸ πόθο, ἃς ἐπαναλάβουμε τὰ λόγια τοῦ ἀπολυτικίου τῆς ἐορτῆς: «Μεταμορφώθης ἐν τῷ ὄρει, Χριστέ ὁ Θεός, δείξας τοῖς μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου, καθὼς ἠδύναντο. Λάμπον καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τὸ φῶς σου τὸ αἶδιον, πρεσβεΐας τῆς Θεοτόκου, Φωτοδότα, δόξα σοι».

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ,

ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

364. Μπορεί νὰ τελεσθῇ τὸ ἅγιον βάπτισμα στὴν θάλασσα; Ἄν δὲ ἔγινεν, εἶναι ἔγκυρον καὶ διατί; (Ἑρώτησις Αἰδεσιμ. Χ. Ἀποστόλου καὶ Δ. Βούρδα).

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴ καὶ μεταποστολικὴ ἐποχὴ τὸ βάπτισμα ἐγίνετο «ἐν ὕδατι ζῶντι» (Διδάχῃ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων 7) ἢ ἀδιακρίτως «ἐνθα ὕδωρ ἐστὶ» (Ἰουστίνου, Ἀπολογία Α' 61). Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι στὰ παραθαλάσσια μέρη ἐγίνετο καὶ στὴν θάλασσα. Στὰ «Ψευδοκλημέντια», ἀπόκρυφο ἔργο τοῦ Δ' αἰῶνος, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Κλήμента Ρώμης, παρουσιάζεται ὁ ἀπόστολος Πέτρος νὰ βαπτίζει γυναῖκα «ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν... μεταξὺ πετρῶν τινων» σὲ τόπο «γαληνὸν καὶ καθαρὸν» (Ὁμιλία ΙΔ' 1, Ἐπιτομὴ 110). Στὴν Πάτμο δεῖχνουν μέχρι σήμερα τὸ «βαπτιστήριον», ἓνα παραθαλάσσιο μέρος ὅπου κατὰ τὴν παράδοσι ἐβάπτιζεν ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος τοὺς κατοίκους τῆς Πάτμου ποὺ πίστευσαν στὸν Χριστό. Οἱ Κανόνες τοῦ Ἰππολύτου κáμνουν λόγο περὶ βαπτίσματος ποὺ γίνεται σὲ νερὸ «χυμαινόμενον... θαλάσσιον, καθαρὸν» καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς πάλι περιλαμβάνει καὶ τὴν θάλασσα στοὺς τοποὺς ὅπου τελεῖται τὸ ἅγιον βάπτισμα (Περὶ βαπτίσματος 4).

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χριστιανικῆς λατρείας χτίσθησαν κοντὰ στίς χριστιανικὰ βασιλικὰ εἰδικὰ βαπτιστήρια, ὅπου ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι. Διάδοχοι τῶν βαπτιστηρίων εἶναι οἱ σημερινὰς μόνιμες ἢ συνηθέστερα φορητὰς κολυμβήθρες τῶν ναῶν μας, ποὺ προϋποθέτουν τὴν τελείαν ἐπικράτησιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ. Κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως ἐτελεῖτο τὸ βάπτισμα καὶ στὴν θάλασσα, ὥπως μπορούμε νὰ συναγάγουμε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, κατὰ τὴν ὁποία «ἀδιακρίτως παντὶ ὕδατι καὶ ἐν θαλάσσῃ δέ, ἀνάγκης καταλαβούσης, τὸ βάπτισμα γίνεται» (Περὶ ἀγίας Τριάδος 14).

Καὶ σήμερα βέβαια κανονικῶς τὸ βάπτισμα τῶν δρεφῶν γίνεται στὸν ναὸ καὶ στίς εἰδικὰς κολυμβήθρες. Τὸ βάπτισμα ὅμως

τῶν ἐνγλήκων κανονικῶς καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τελεσθῇ στὸν γὰρ καὶ σὲ βαπτιστήριον, ποῦ νὰ ἐξασφαλίξῃ τὴν πλήρη τριπλῇ κατάδυσι καὶ ἀνάδυσι τοῦ βαπτιζομένου. Ἄν δὲν ὑπάρχῃ κατάλληλον βαπτιστήριον εἶναι προτιμότερον νὰ γίνεται σὲ ποταμὸ, σὲ δεξαμενὴ ἢ στὴν θάλασσα. Πρὸ ἐτῶν δόθηκε στὸν γράφοντα ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθῇ τὴν τέλει βαπτίσματος ἐνγλήκου στὸν ἄρσανᾶ (λιμάνι) μιᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τὸ βάπτισμα ἐγίνε στὴ θάλασσα. Ἀπὸ τὴν κρηπίδα τοῦ λιμανιοῦ διέβασε ὁ ἱερεὺς τίς εὐχές τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ ὕδατος, ἔχυσε σ' αὐτὸ τὸ ἐπορκιστὸ ἔλαιον καὶ κατεδύθη ὁ κατηχούμενος τρεῖς φορές. Ἐπηρεολοῦθη ἡ θεία λειτουργία στὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἄρσανᾶ. Τὸ Ἅγιον Ὅρος εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς τελετουργικῆς ἀκρίβειας. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ θὰ μπορούσαν νὰ τὸ μιμηθοῦν σὲ ὅλες τίς παρόμοιες περιστάσεις καὶ ὅλα τὰ παράλια μέρη, ποῦ δόξα τῷ Θεῷ ἀφθονοῦν στὴν πατρίδα μας, ἀντὶ νὰ τελοῦν τὸ βάπτισμα τῶν ἐνγλήκων σὲ θαρῆλια καὶ ἀκατάλληλα σκευή. Γι' αὐτὸ μιλήσαμε σὲ ἄλλῃ ἀπάντησι.

Ἡ παράδοσις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ποῦ συνεχίζεται μέχρι σήμερα, εἶναι σαφής. Ζήτημα ἐγκυρότητος βαπτίσματος στὴν θάλασσα εἶναι ἀδιανόητο νὰ τίθεται.

365. Τὸ «Νῦν ἀπολύεις...» στὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα μὲ τὸ μέτωπο πρὸς τὸν λαὸ ἢ πρὸς τὴν ἀγία τράπεζα; (Ἑρώτησις Αἰδεσιμ. Ι. Μ.).

Ἐπειδὴ ὁ ἑσπερινὸς ποῦ τελεῖται σήμερα στὶς ἐνορίες μας εἶναι ὁ μοναχικὸς ἑσπερινός, γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὴν ἀκρίβεια πρέπει νὰ ἀνατρέξωμε στὴν μοναστηριακὴ πρᾶξι.

Στὶς μονῆς τὸ «Νῦν ἀπολύεις...», ὅπως καὶ ὁ προοιμιακὸς καὶ τὸ «Καταξίωσον...» στὸν ἑσπερινὸ καὶ ὁ ἐξάψαλμος καὶ τὸ «Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...» στὸν ὄρθρο, δὲν λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἡγούμενον, τὸν «προεστώτα», ἢ ἀπόντος αὐτοῦ ἀπὸ τὸν πρῶτον τῇ τάξει τοῦ χοροῦ. Λέγεται δὲ ἀπὸ τὴν θέσι στὴν ὁποία εὑρίσκεται στὸ στασίδιό του, χωρὶς νὰ στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς ἢ νὰ μετακινῆται ἀπὸ αὐτὸ καθ' οἷονδῆποτε τρόπο.

Ἡ μεταφορὰ τῆς μοναχικῆς πράξεως στὶς ἐνορίες καὶ σὲ ἄλλες πρόσφατες ἢ παλαιότερες ἀπαντήσεις εἶδαμε ὅτι εἶχε ὡς

αποτέλεσμα νὰ προκληθοῦν ὠρισμένες ἀλλαγές καὶ διαφοροποιήσεις, κυρίως πρὸς περιορισμὸ τοῦ μήκους τῶν ἀκολουθιῶν, γιὰ τὴν προσαρμογὴ τους στὰ πλαίσια τοῦ διαθεσίμου στίς ἐνορίες χρόνου, ἀλλὰ καὶ ἀπλουστεύσεως καὶ τροποποιήσεως, ποὺ καμμιά φορὰ προέρχονται ἀπὸ ἄγνοια τῆς ἀκριβοῦς μοναχικῆς τάξεως καὶ ἑλλειψὶ λειτουργικῆς πείρας ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς φάλτες τῶν ἐνοριῶν. Ἐνας λόγος ἐπὶ πλέον, ποὺ προκαλεῖ ἀρκετὴ σύγχυσι, εἶναι ὅτι τὰ λειτουργικὰ διδλία, ἰδίως τὸ Ὁρολόγιον καὶ τὸ Τριῶδιον, ἀποτυπώνουν ἀκριθῶς τὴν ἰσχύουσα στίς Μονὰς πράξι, χωρὶς νὰ ἐπισημοποιοῦν τίς ἐνοριακὲς ἀλλαγές. Ἐτσι π.χ. εἶδαμε στὴν ἀπάντησι στὴν ὑπ' ἀριθμ. 302 ἐρώτησι νὰ διατηροῦν τὸν ὅρον «προεστῶς», ποὺ εἶναι καθαρὰ μοναχικός, καὶ νὰ προβλέπεται νὰ ληχθοῦν ἀπὸ αὐτὸν καὶ στίς ἐνορίες ὅσα θὰ ἔλεγε ὁ ἡγούμενος στὰ μοναστήρια.

Καὶ τὸ «Νῦν ἀπολύεις...» ὁρίζεται μέσα στὸ ἴδιον πλέγμα. Ἡγούμενος - προεστῶς δὲν ὑπάρχει στίς ἐνορίες γιὰ νὰ τὸ εἰπῇ. Ἄν χοροστατῇ ἀρχιερεὺς, φυσικὰ θὰ τὸ εἰπῇ ἐκεῖνος. Ἄλλ' ἂν τελῇ τὴν ἀκολουθία μόνος ὁ ἱερεὺς, ποὺ εἶναι ὁ κανὼν στὴν ἐνοριακὴν πράξι, τί θὰ γίνῃ; Τὸν προσομιᾶκό καὶ τὸ «Καταξίωσον...», ὅπως καὶ τὸν ἐξάφαλμο στὸν ὄρθρον, τὰ λέγει ὁ ἀναγνώστης ἢ ἓνα μέλος τοῦ χοροῦ. Τὸ «Νῦν ἀπολύεις...», ὅπως καὶ τὸ «Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...», ἐπεκράτησε νὰ τὰ λέγῃ ὁ ἱερεὺς. Ἐχω τὴν γνώμη ὅτι κακῶς λέγονται ἀπὸ τὸν ἱερέα. Καὶ τὰ δύο εἶναι στοιχεῖα τοῦ χοροῦ. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι οὔτε τὸ «Νῦν ἀπολύεις...» οὔτε τὸ «Ἀγαθόν...» ὑπάρχουν στίς δόκιμες ἐκδόσεις τῶν Ἱερατικῶν. Στὴν ἐκδοσι, δέβαϊα, τοῦ Ἱερατικοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τοῦ 1977 ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ μάλιστα γράφεται ὅτι λέγονται ἀπὸ τὸν ἱερέα. Ἀς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ γράψω ὅτι ἡ διὰταξις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Οἱ παλαιοὶ ἐνθυμοῦνται ἴσως ὅτι καὶ τὰ δύο ἐλέγοντο πάντοτε καὶ στίς ἐνορίες ἀπὸ τὸν χορό, ὅπως καὶ ὁ προσομιᾶκός, τὸ «Καταξίωσον...» καὶ ὁ ἐξάφαλμος καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρχαιοτέρα πράξι ἀπηγγέλλοντο ἐμμελῶς ἀντιφωνικά ἀπὸ τοὺς δύο χορούς. Ἡ συνήθεια αὕτη τοῦ νὰ λέγονται ἀπὸ τὸν ἱερέα εἶναι πολὺ πρόσφατη καὶ ἰσχύει μόνο στὴν Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ φύσις τοῦ «Νῦν ἀπολύεις...» (καὶ τοῦ «Ἀγαθόν...») εἶναι τέτοια, ὥστε δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ ἀπὸ τὸν ἱερέα. Δὲν εἶναι εὐχή ἢ προτροπὴ πρὸς προσευχὴν - αἵτησις, ἀλλὰ διδλικὸς στίχος ποὺ προτάσσεται τοῦ τρισαγίου. Τέτοιους ἀκριθῶς στίχους ἔχομε καὶ στίς ἀκολουθίες τῶν ὥρων πρὸ

τοῦ τρισαγίου, τὰ λεγόμενα — ἀπὸ τὰ χειρόγραφα — «προκείμενα» τῶν ὥρων: «Τὰ διαθήματα μου...» (Α' ὥρα), «Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητός...» (Γ'), «Ταχὺ προκαταλαδέτωσαν...» (ΣΤ') καὶ «Μὴ δὴ παραδώης...» (Θ'). Κανείς, ὁρθῶς, δὲν ἀμφισβητεῖ ὅτι τὰ προκείμενα αὐτὰ λέγονται ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη. Στὸ προκείμενο μάλιστα τῆς Α' ὥρας διεσώθη καὶ ὁ ἀρχαῖος τρόπος τῆς ἀντιφωνικῆς ψαλμωδίας του κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή.

Τὸ ζήτημα πρὸς ποῖο μέρος θὰ εἶναι ἐστραμμένος ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ «Νῦν ἀπολύεις...» εἶναι ἐπομένως ἀνυπαρκτο, ἀφοῦ κατὰ τὴν ὁρθή τάξιν δὲν λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα.

Φ.

= Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α =

Κ. Γ. Μπόννη, 'Ομ. Καθ. τοῦ Παν/μίου 'Αθηνῶν, 'Ακαδημαϊκοῦ, Τεῦ 'Αγίου 'Ιγνατίου 'Επιστολαί. Α' Πρὸς 'Εφεσίους. (Σχόλια). — **Κ. Γ. Μπόννη**, 'Ομ. Καθ. τοῦ Παν/μίου 'Αθηνῶν, 'Ακαδημαϊκοῦ, 'Επὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Πολύκαρπα 'Ανθολογήματα ἐκ τοῦ Βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. 'Ο Μέγας Βασίλειος ὡς συγγραφεύς. — **'Επίκαιρα**. — **Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου**, Καθ. τοῦ Παν/μίου 'Αθηνῶν, Τὸ ζωντανὸ θρησκευτικὸν «βίωμα». — **Μητροπ. Δράμας Διονυσίου**, Τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν Χριστόν. — **Ι. Κ.**, «'Αγορὰ προσωπικότητος». — **'Αρχιμ. Εὐθυμίου 'Ελευθεριάδου**, Πτ. Θ. Φ., Τὸ Χριστιανικὸν Πάσχα, ὡς βίωμα καὶ ὡς ἑορτή. — **Πρωτοπρεσβ. 'Αντωνίου 'Αλεβιζοπούλου**, 'Η «Πνευματικὴ» Τράπεζα τοῦ Μπροῦκλιν. — **Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα**, Οἰκονόμος 'Ιωάννης Πέζαρος, ὁ φωτισμένος διδάχος τοῦ Τυρνάβου. — **Βασ. Μουστάκη**, Διψώντας τὸ Φῶς Σου. — **Φ.**, 'Απαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες.

'Εκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας, 'Ιασίου 1, 'Αθήναι: 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. 'Ιωάννης Μιχαήλ. 'Αναστασάκη 3 Ζωγράφου. Τηλ. 787978.
